

Vilniaus universiteto
Filosofijos fakulteto
Azijos ir transkultūrinių studijų institutas

Šiuolaikinių Azijos studijų programos studentas

ARMINAS ŠILEIKIS

***Savo-svetimo* konstravimas trumposios migracijos kontekste:
Lietuvos studentų Indonezijoje retrospektyvinių pasakojimų analizė**

MAGISTRO DARBAS

Vadovė – doc. dr. Kristina Šliavaitė

Vilnius 2022

Bakalauro/magistro baigiamojo darbo vadovo išvados dėl darbo gynimo:

.....
.....
.....

.....

(data) (v., pavardė) (parašas)

Bakalauro/magistro baigiamasis darbas įteiktas gynimo komisijai:

.....

(data) (gynimo komisijos sekretoriaus parašas)

Bakalauro/magistro baigiamojo darbo recenzentas:

.....

(v., pavardė)

Bakalauro/magistro baigiamųjų darbų gynimo komisijos įvertinimas:

.....

2022 m. mėn. d.

(gynimo data)

Gynimo komisijos pirmininkas:

.....

(v., pavardė) (parašas)

Šileikis, Arminas

Savo–svetimo konstravimas trumposios migracijos kontekste: Lietuvos studentų Indonezijoje retrospektyvinių pasakojimų analizė: magistro darbas / Arminas Šileikis, Šiuolaikinių Azijos studijų programos studentas; mokslinė vadovė doc. dr. Kristina Šliavaitė; Vilniaus universitetas. Azijos ir transkultūrinių studijų institutas. – Vilnius, 2022, – 55 lap. – Mašinr. – Santr. angl. – Bibliogr.: p. 49 (56 pavad.).

Identitetas, socialinis identitetas, identifikavimasis, trumpoji migracija, lietuviai, Indonezija

Mobilių studentų skaičius pasaulyje didėja, tačiau trumpalaikis studentų mobilumas ir jo poveikis tapatybei išlieka reta tyrimų tema ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje. Šiame darbe analizuojama, kaip lietuviai, studijuodami kultūrinėse programose Indonezijoje, konstruoja savo tapatybę trumposios migracijos kontekste ir kaip tai veikia jų mezgamas draugystes, santykius ir apskritai – socialinius ryšius. Tyrimas atliktas remiantis kokybine metodologija.

Retrospektyviniuose pasakojimuose atsiskleidė, kaip informantai konstruoja *savumą* ir *kitoniškumą* skirtinguose trumposios migracijos etapuose – prieš išvykstant, migracijoje ir sugrįžus – ir kaip šie konstruktai sąveikauja su tyrimo dalyvių socialinių ryšių mezgimu.

Prieita prie išvados, kad prieš išvykstant lietuvių pasakojimuose apie Indoneziją ryškėja orientalistiniai požiūrio aspektai: Indonezija matoma kaip laukinis kraštas, nuotykių kupina, egzotiška vieta, kai kurie informantai kaip būsimą skirtį pabrėžia ir vieną iš joje vyraujančių religijų – islamą.

Migracijoje kaip ryškiausias *svetimumo* kriterijus, turėjęs įtakos mezgamiems socialiniams ryšiams, nurodoma indoneziečių kalba, kolektyviškumas, islamo religija. Pagrindiniai *savumo* kriterijai – anglų kalba, išsilavinimas, socialinė klasė, individualistinės savybės, sekuliarumas, Vakarų populiariosios kultūros įtaka. Todėl aiškėja, kad socialinius ryšius lietuviai mezgė su tais Indonezijos gyventojais, kurie atitiko jų vakarietiško sampratą.

Grįžus iš migracijos lietuviai palaiko ryšius su tais indoneziečiais, kurie atitiko *savumo* kriterijus. Ypatingas socialinių ryšių požymis, kalbant apie lietuvius, studijavusius Indonezijoje, yra tas, kad jiems būdingos translokalios draugystės. Tyrimo metu pavyko išsiaiškinti, kad translokalių draugysčių grupių Lietuvoje yra mažiausiai dvi ir jas sudaro nuo 5 iki 10 asmenų.

TURINYS

ĮVADAS	4
1. IDENTITETAS IR JO SAMPRATA TEORINIUIOSE DEBATUOSE.....	8
1.1 Identiteto apibrėžimo problematika ir samprata	8
1.2 <i>Savo–svetimo</i> ribų brėžimas identiteto konstravime.....	11
2. IDENTITETO KONSTRAVIMO VEIKSNIAI.....	14
2.1 Tapatybės (per)konstravimas migracijoje	14
2.2 Institucijų vaidmuo identiteto konstravime	16
3. KOKYBINIO TYRIMO STRUKTŪRA	19
3.1 Tyrimo eiga ir imtis	19
3.2 Tyrimo metodai ir duomenų analizė.....	21
3.3 Etikos klausimai	21
4. <i>KITONIŠKUMO</i> LŪKESČIAI MIGRACIJOS IŠTAKOSE.....	23
5. <i>SAVO-SVETIMO</i> KONSTRUKTAI IR SOCIALINIAI RYŠIAI MIGRACIJOJE	28
5.1 Vakariečiai/europiečiai – indoneziečiai	28
5.2 Krikščionys (katalikai)–hinduistai–musulmonai	36
6. SOCIALINIAI RYŠIAI SUGRIŽUS	41
6.1 Santykių (ne)palaikymas.....	41
6.2 Kitos saistymosi su Indonezija formos	44
IŠVADOS	46
Bibliografinių nuorodų sąrašas	49
Summary.....	55

IVADAS

Mobilių studentų skaičius pasaulyje didėja (UNESCO 2022, 7), tačiau trumpalaikis studentų mobilumas ir jo poveikis tapatybei išlieka reta tyrimų tema ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje (Prazeres 2013, 804). Greičiausiai pro tyrėjų akis ji prasprūsta dėl vyraujančio manymo, kad studentų mobilumas yra tapęs savaime suprantamu reiškiniu, tačiau kokios yra galimos šio reiškinio pasekmės trumpalaikės migracijos dalyvių tapatybei ir jų socialiniams ryšiams?

Tyrime siekiu pažvelgti, kaip lietuviai, studijuodami Indonezijoje ir būdami trumposios migracijos dalyviais, konstruoja savo tapatybę brėždami *savo–svetimo* ribą. Lydimas kelių teorinių perspektyvų (Barth 1969; Sarup 1996; Jenkins 2008; Lawler 2014) keliu klausimą: kokiais socialiniais bei kultūriniais kriterijais remiantis, kultūrinėse programose Indonezijoje dalyvavusių studentų iš Lietuvos pasakojimuose atsiskleidžia *savo–svetimo* ribų brėžimas ir kaip šių ribų slinktytis sąveikauja su studentų socialiniais ryšiais? Turint galvoje, kad studentų migracija buvo trumpalaikė (nuo pusės metų iki metų) tyrime bus atkreiptas dėmesys į tai, ar ir kaip kito jų socialiniai ryšiai migracijoje ir sugrįžus. Tyrimu siekiama ne tik atskleisti jau minėtus dalykus, bet kartu pristatyti ir sociokultūrinį Indonezijos kontekstą ir kaip su juo sąveikauja migrantai iš Lietuvos.

Šio rašto darbo **tikslas** – išanalizuoti studentų iš Lietuvos, dalyvavusių kultūrinėse programose Indonezijoje, retrospektyvinius pasakojimus ir atskleisti, kokiuose kontekstuose ir pasitelkiant kokius kultūrinius ir/ar socialinius kriterijus brėžiamos *savo-svetimo* skirtys ir ar/kaip šių skirčių slinktytis sąveikauja su studentų socialiniais ryšiais.

Uždaviniai:

1. Pristatyti teorinius identiteto konceptualizavimo aspektus, pagrindinį dėmesį skiriant socialiniam identitetui, ir aptarti, kaip identitetas yra veikiamas migracijos kontekste.
2. Remiantis kokybinio tyrimo duomenimis, išsiaiškinti, kokios tarpkultūrinių sąveikų situacijos yra įvardijamos interviu metu ir kokie išryškėja socialinio-kultūrinio bendrumo ir skirtingumo konstravimo variantai ir priežastys lietuvių studentų pasakojimuose apie Indoneziją.
3. Išsiaiškinti, kokie kultūriniai ir socialiniai kriterijai lemia ribų atsiradimą tarp *savo* ir *svetimo*.

4. Išsiaiškinti, ar ir kaip kintančios *savo-svetimo* ribos sąveikauja su studentų socialiniais tinklais migracijoje ir sugrįžus.

Darbo struktūra

Darbą sudaro šeši skyriai. Pirmame skyriuje ir jo poskyriuose pristatoma identiteto apibrėžimo problematika ir samprata, socialinės tapatybės konceptualizavimo aspektai, taip pat *savo–svetimo* ribų brėžimo konceptas identiteto diskurse. Verta pabrėžti, kad šiame darbe terminas „tapatybė“ ir „identitetas“ bus vartojami sinonimiškai. Darbe vartojamas „tapatinimosi“ (*identification*) ir „tapsmo“ (*becoming*) terminai, kurie suprantami nusakantys tapatybę, kaip veiksmą, kuris vyksta sąveikoje su *kitu*. Antrame skyriuje apžvelgiami veiksniai, kurie prisideda prie identiteto konstravimo – tai migracija, valstybė ir vienas iš jos institutų – švietimas. Trečias skyrius atskleidžia šio darbo kokybinio tyrimo struktūrą, čia paaiškinama tyrimo eiga ir imtis, metodai ir etikos klausimai. Praktinėje darbo dalyje nagrinėjama, kaip kultūrinėse programose Indonezijoje dalyvavusių studentų iš Lietuvos pasakojimuose atsiskleidžia *savo–svetimo* ribų brėžimas ir kaip šių ribų slinktytys sąveikauja su studentų socialiniais ryšiais migracijos ištakose (ketvirtas skyrius), migracijoje (penktas skyrius) ir grįžus (šeštas skyrius). Darbas baigiamas išvadamis, kurios apibendrina gautus tyrimo rezultatus ir pateikia įžvalgas tolimesniems tyrimams.

Metodologija

Šiame darbe naudojami kokybinės metodologijos būdu surinkti duomenys; atliekant pusiau struktūruotus interviu naudotasi iš anksto pasiruoštomis klausimų gairėmis, klausimus skirstant į trys teminius blokus – prieš studentams išvykstant, migracijoje ir sugrįžus. Kadangi statistika apie Lietuvos studentus, dalyvavusius Indonezijos kultūrinėse programose, mūsų šalyje nėra renkama ir saugoma jokios oficialios valstybinės institucijos, tyrime naudotasi autoriaus surinktais duomenimis.

Interviu atlikti gyvai, iš viso tyrime dalyvavo 9 informantai, kurie Indonezijoje studijavo nuo 2013 iki 2019 metų. Informantų atrankos kriterijai: tyrimui atrinkti tik tie Lietuvos studentai, kurie Indonezijoje praleido nuo trijų iki dvylikos mėnesių; į Indoneziją jie turėjo vykti kaip kultūrinės programos dalyviai. Kokybinio tyrimo struktūra, apžvelgiant tyrimo eigą, pagrindžiant taikomą metodą ir tai, kaip buvo analizuojami surinkti duomenys, plačiau pristatoma trečiame šio darbo skyriuje.

Teorinis pagrindimas

Identiteto diskurse kylančių temų gausa rodo, kad teorinių prieigų identitetui nagrinėti yra daugybė, o vieningo identiteto apibrėžimo nėra. Šiame darbe identitetas suprantamas kaip kintantis, konstruojamas santykyje su *kitu* (Barth 1969; Jenkins 2008; Lawler 2014) ir atsiskleidžiantis per pasakojimą (Sarup 1996), todėl darbe remiamasi tokią identiteto sampratą palaikančių autorių darbais ir jų formuluojamomis nuostatomis.

Identiteto formavimosi veiksniams, tokiems kaip migracija ir valstybės įtaka pasitelkus švietimą, atskleisti naudojamosi sociologų Stephen Castles, Hein de Haas, Mark J. Miller (2014) kolektyvine monografija, socialinių mokslų atstovių Charlotta Hedberg ir Kaisa Kepsu (2008), antropologo Vyčio Čiubrinsko (2014), Richard Desjardins (2015) ir kitų tyrimais.

Su darbo tema susijusios literatūros ir atliktų tyrimų apžvalga

Jau minėta, kad trumpalaikio studentų mobilumo ir tapatybių tyrimai yra reti (Prazeres 2013, 804). Akademinių tyrimų lauke tiriant trumpąją migraciją ir jos dalyvius dažnai dėmesis nukreipiamas tik į vieną grupę – darbo migrantus (Vargas-Silva 2018; Agrawal, 2015) Eastir šiuose tyrimuose vyraujančios temos nebūtinai apima identiteto reiškinių. Duomenų bazėje <https://migrationresearch.com>, kurioje kaupiami duomenys apie migracijos tyrimus, galima išvelgti tą pačią tendenciją: paieškoje įvedus raktinius žodžius *short-term migration*, išrūšiuojama virš 700 akademinių darbų, tačiau tyrimų objektais dažnai tampa pažeidžiamos visuomenės grupės, kurios migruoja dėl finansinės ir socialinės gerovės. Todėl šiam darbui parengti susipažinta su tais autorių darbais, kurie nagrinėjo trumposios migracijos poveikį jauniems asmenims (20–38 metų) ar studentams (Bagnoli 2009; Dolby 2004; Easthope 2009; Rizvi 2001; Rizvi 2005). Autorių tyrimai rodo, kad jaunų žmonių užsienyje įgytos patirtys turi įtakos jų biografijai ir tapatybėms (Bagnoli 2009), judumas ir vieta yra esminiai komponentai, prisidedantys prie identiteto konstravimo (Easthope 2009); studentai į tapatybės konstravimą įtraukia ne tik turimas tradicines vertybes, bet ir naujas, įgijamas migracijoje; informantai teigė jaučiantys priklausą (*belonging*) skirtingoms vietoms ir bendruomenėms tuo pačiu metu (Rizvi 2001); studentų tapatybę formuoja ne tik jų asmeninė istorija, kultūrinės tradicijos ir profesiniai siekiai, bet ir naujos kultūrinės patirtys, kurios nėra nei vienodos, nei nuspėjamos (Rizvi 2005). Charlotta Hedberg ir

Kaisa Kepsu tyrimas (2008), taip pat kolektyvinė monografija *Identity and Migration in Europe: Multidisciplinary Perspectives* (La Barabera 2017) padėjo išsamiau susipažinti su tuo, kaip identitetas yra konstruojamas ir transformuojamas migracijoje. Pagrindinė monografijos autorių mintis – identitetas, pagal savo prigimtį, veikia kaip lyginimasis ir yra veikiamas tapatinimosi su kažkuo ar prieš kažką dinamikos (La Barabera 2017). Apie tai, kaip migracijoje lietuviai mezga socialinius ryšius ir formuojama tinklus, rašė Ieva Kripienė (2013), apie migracijos įtaką socialiniams ryšiams nagrinėjo Harriet Westcott (2016).

Darbo aktualumas

Pasaulyje mobilių studentų skaičius aukštosiose mokyklose yra ženkliai išaugęs: nuo 300 tūkst. 1963 m. iki 6 mln. 2019 m., ir tikėtina, kad ir toliau augs (UNESCO 2022, 7). Mokymasis yra įvardijamas kaip viena iš pagrindinių migracijos priežasčių. 2012 metais daugiau kaip pusė visų užsienio studentų pasauliniu mastu studijavo Australijoje, Kanadoje, Prancūzijoje, Vokietijoje, Didžiojoje Britanijoje ir JAV (MacGregor 2014). Galima pastebėti, kad tarp šių šalių nėra Azijos valstybių: Japonijos, Kinijos, Indijos, Indonezijos ar kitų. Pastebėtina, kad socialinių ir humanitarinių mokslų srityje atliekamų tyrimų apie studentų mobilumą ir jo poveikį tapatybei yra daroma nedaug, o tie, kurie daromi, dažnai nukreipti į tuos studentus, kurie vyksta studijuoti iš Pietų (*Global South*) į Šiaurę, bet ne atvirkščiai (Prazeres 2013, 804). Tyrimų apie pastarąjį reiškinį nėra daug, kaip ir nėra pakankamos informacijos apie trumpalaikį studentų mobilumą, nes daugelis šalių į savo švietimo statistiką neįtraukia šio kriterijaus (Ibid., 815). Tokia pati situacija tiek minėtų tyrimų, tiek trumpalaikės studentų mobilumo statistikos prasme susiklosčiusi ir Lietuvoje.

Tad šis tyrimas aktualus, nes (1) jame nagrinėjama, kaip asmens tapatybė yra veikiamama jam/jai vykstant iš Šiaurės į Pietus (*Global South*), o tokių tyrimų apie lietuvius iš viso nepavyko rasti, (2) stengiamasi išsiaiškinti lietuvių identiteto konstravimo subtilybes, jiems būnant migracijoje kardinaliai priešingoje aplinkoje, vienoje iš Azijos šalių, kuriai būdingas daugiakultūriškumas ir daugiakonfesiškumas, (3) tai yra vienas iš nedaugelio tyrimų Lietuvos akademiniam lauke, kuriame iš informantų pasakojimų išryškėja sociokultūrinis XXI amžiaus Indonezijos, penktos pagal gyventojų skaičių valstybės pasaulyje, kontekstas.

1. IDENTITETAS IR JO SAMPRATA TEORINIUOSE DEBATUOSE

1.1 Identiteto apibrėžimo problematika ir samprata

Šiandieniniai teoriniai debatai apie tai, kas yra ir kas nėra identitetas, apima platų akademinį – ypač socialinių ir humanitarinių – tyrimų lauką. Lietuvoje tapatybės tema taip pat nagrinėta ir tebenagrinėjama daugeliu aspektų: istoriosofiniu, sociologiniu, filosofiniu, socialiniu, kultūriniu, sociolingvistiniu, etnolingvistiniu ir kitais (Vaičiulytė-Semėnienė, 106). XX a. 6 deš. psichologo Eriko Eriksono pavartota identiteto (*identity*) sąvoka per laiką įsitvirtino daugelyje mokslo sričių (Fearon 1999, 5–6; Rothe 2020, 8), o mąstytojai ir mokslininkai sukūrė įvairių tapatybės teorijų ir jos aiškinimų, iš kurių išsirutuliojo daugybė termino apibrėžimų (Lawler 2014, 7), būtent todėl vieningo bei visiems priimtino tapatybės apibūdinimo, paaiškinančio šią sąvoką, – nėra.

Iš dabartinės perspektyvos tapatybės termino suvokimo vystymąsi galima nupasakoti taip: Šviečiamąjo amžiaus laikotarpyje, kuri lydėjo romantizmas, tapatybė traktuota kaip savaiminė, aktyvi, savojo „aš“ samprata (*project of the self*), iš esmės keltas klausimas „kas aš esu?“, o XX a. psichoanalizės atstovai kėlė prielaidą, kad identiteto pamatas yra žmogaus psichė; įsigalėjus socialiniams mokslams, tapatybė šių sričių atstovų imta suvokti kaip socialinė ir kolektyvinė (*social and collective identity*), pradėta svarstyti „kas aš esu santykyje su kitu?“, teigiama, kad individas tapatina save su grupe, nes jis/ji yra socialinė būtybė, tačiau kartu neatsiribojama nuo savojo „aš“ sampratos; postmodernistai ir poststruktūralistai įtvirtino tapatybės kaip takios, fragmentiškos, sąveikinės, suformuotos ir veikiančios diskurse (*constituted in discourse*) sampratą, klausiami „kas tu esi kaip socialinė būtybė?“, pastaruoju metu nagrinėjama virtuali, erdvinė, vartotojiška tapatybės, o jas suprasti pasitelkiama diskurso teorija, ideologiniai požiūriai, įsišakniję kultūros ir kritinėje teorijoje, taip pat performatyvumo teorijos (Benwell 2022, 7–8; Schwartz, et al. 2010, 2; Haralambos 2008, 665). Visa tai parodo, kad identiteto tema patenka į įvairius diskursus, yra plati ir daugiasluoksnė, kaip ir bandymai aprašyti pačią identiteto sąvoką.

Šiame rašto darbe į identitetą žvelgiu per socialinės antropologijos bei kitų socialinių ir humanitarinių mokslų perspektyvą. Antropologai, sociologai, etnologai identitetą apibrėžia remdamiesi trimis pagrindinėmis prielaidomis: jie teigia, kad nėra vieno prigimtinio identiteto, mūsų identitetai yra *socialiai konstruojami* kultūrinių ir socialinių sąlygų, identitetai yra *kintantys* ir identitetus mes atliekame (*perform*)

(McQueeney 2006, 188). Išskiriamos dvi identiteto rūšis – asmeninis (*personal*) ir socialinis (*social*) (Giddens 2005, 44).

Supratimas, kas yra asmeninis identitetas, nuo tradicinių iki modernių visuomenių smarkiai kito: kadaise žmonių identitetus labiausiai lemdavo priklausomybė socialinėms grupėms, susaistytoms klasėms, etniškumo ar tautiškumo, tuo metu dabar jos įgijo daugiau aspektų ir pasidarė mažiau stabilios (Fulcher 2007, 119; Giddens 2005, 44). Asmeninis identiteto pagrindas – žmogaus įsitikinimai, vertybės, tikslai, religinės nuostatos, savivertė ir savęs vertinimas, galų gale „gyvenimo istorija“ (Schwartz et al. 2010, 3). Šis identitetas sietinas su savikūros procesu, kuriuo formuojame unikalų savimonės pojūtį ir savo santykį su aplinkiniu pasauliu (Giddens 2005, 44), todėl asmeninio identiteto teorijos daugiausia dėmesio skiria procesams individo lygmenyje nagrinėti, dažnai pabrėžiant individo galią veikti (*agentic role*), kuriant ar atrandant savo tapatybę (Schwartz 2010, 3). Tačiau teigiama, kad tapatybė neatsiranda beveik natūraliai vos tik gimus, o yra veikiamą pasirinkimų, pri(si)skyrimo, ieškojimo ir primetimo (Coulmas 2019, 90). Anot socialinių mokslų atstovo Madan Sarup, nėra vienos homogeninės tapatybės, iš tiesų mus sudaro keli priešingi „aš“ (*contradictory selves*) ir kad du svarbiausi žmogaus, kaip esybės, bruožai yra nuolatinis judumas ir neužbaigtumas (Sarup 1996, xvi).

Tapatybės – tai bruožai (*traits*) ir savybės (*characteristics*), socialiniai santykiai, vaidmenys ir priklausymas socialinėms grupėms, kurios ir apibrėžia, kas yra kas. Visos kartu tapatybės sukuria savojo „aš“ konceptą, t. y. tai, apie ką galvoja žmogus, galvodamas apie save (Oyserman 2012, 69). Tapatybių žmogus gali turėti ne vieną: kultūrinę, lyties, seksualinę, etninę, religinę, socialinę klasės, nacionalinę, regioninę ir panašiai (Lawler 2014; Martin 2021, 158), kurią iš jų ir kuriuo metu „aktyvuojame“ priklauso nuo daugybės įvairių faktorių: žmogaus psichologijos, socialinio rato, kuriame jis/ji veikia, konteksto. Filosofas Leonidas Donskis teigė, jog globalizacijos paveiktame nūdienos pasaulyje, kuriame beveik nebeliko lokalinių civilizacijų ir tradicinės socialinės sanklodos, tapatybės nustojo buvusios priskyrimo ir paveldėjimo dalyku (Donskis 2010, 83) ir, kadangi žmogų sudaro daug tapatybių, mes jas pasirenkame ir tai darome sąmoningai.

Renkamės tapatybes todėl, kad sąveikaujame su kitais. Esame socialūs gyvūnai, tarpusavio santykių tinklo susaistyti su šeima, draugais, kolegomis, kaimynais, su kartu

dirbančiais ir besimeldžiančiais žmonėmis, ir šie santykiai formuoja mūsų savivoką (Sacks 20221, 138). Žvelgiant į tapatybę iš šios perspektyvos suprantame, kad ji formuojasi sąveikoje su *kitu*, toks identiteto traktavimas nurodo asmens tapatybės poreikį, neišvengiamą troškimą priklausyti grupei, todėl čia būtina išryškinti teorinius socialinio identiteto aspektus.

Socialinis identitetas – tai asmens savęs tapatinimas su tam tikra grupe pagal jos specifinius bruožus. Procesas sietinas su asmens refleksyviu suvokimu, kad jis/ji priklauso grupei, ir su emociniu prieraišumu, kurį sukelia šis priklausymas (Benwell 2022, 25). Socialinio identiteto pavyzdžiai galėtų būti studentas, motina, teisininkas, katalikas, benamis, azijietis, disleksikas, susituokęs ir t. t. Daugelio individų socialinį identitetą sudaro ne vienas požymis. Tuo pačiu metu asmuo gali būti tėvas, inžinierius, musulmonas ir miesto tarybos narys. Įvairūs socialiniai identitetai rodo daugelį žmogaus gyvenimo matmenų (Giddens 2005, 44). Visgi ne visi autoriai sutinka skirti asmeninę ir socialinę tapatybę. Britų sociologo R. Jenkins įsitikinimu, tai daryti netikslinga, nes visos tapatybės yra socialinės, o kalbėdami apie tapatybę visada kalbame apie panašumų ir skirtumų paiešką (Jenkins 2008, 17, 92), todėl bendraudami su kitais – visų pirma – ieškome ko nors tapataus.

Šio darbo teorinė prieiga konstruojama būtent per socialinio identiteto prizmę, remiantis sociologų M. Sarup (1996) ir R. Jenkins (2008), S. Lawler (2014) tapatybių teorijomis ir F. Barth *savo–svetimo* ribų brėžimo teorija. Autoriai tapatybę laiko procesu (Jenkins 2008, 17; Sarup 1996, xvi), jį vadina tapsmu (*becoming*) arba tapatinimusi (*identification*) (Jenkins 2008, 6, 9) – tęstiniu ir niekad nesibaigiančiu veiksmu, konstruojamu santykiyje su *kitu* (Barth 1969). Vieno asmens tapatybė – daug tapatybių, tai, kas mes esame, visada yra daugiasluoksniška (*multi-dimensional*) (Jenkins 2008, 17) ir kol esame gyvi – nuolat kinta.

Apibendrinant poskyrį, galima teigti, kad identiteto diskurse kylančių temų gausa rodo, jog teorinių priegų identitetui nagrinėti esama daugybė ir todėl vieningo identiteto apibrėžimo nėra. Šiame darbe identitetas bus suprantamas kaip kintantis (Jenkins 2008; Lawler 2014), konstruojamas santykiyje su *kitu* (Barth 1969) ir atsiskleidžiantis per pasakojimą (Sarup 1996), todėl darbe remiuosi tokią identiteto sampratą palaikančių autorių darbais ir jų formuluojamomis nuostatomis.

1.2 Savo–svetimo ribų brėžimas identiteto konstravime

Indų kilmės profesorius M. Sarup, gyvenęs ir dėstęs Didžiojoje Britanijoje, tapatybę apibūdina kaip pasakojimą, kurį pasakojame apie save ir kurį apie mus pasakoja kiti (Sarup 1994, 95). Toks apibrėžimas talpina du esminius elementus – paties asmens požiūrį į save ir savo santykį su *kitu* (Hedberg 2008, 98). Tačiau šis, kad ir platus bei pelnytą kritikos galintis sulaukti tapatybės apibūdinimas darbe pasirinktas dėl kelių priežasčių: visų pirma autorius, kaip ir magistrinio darbo tyrime dalyvavę informantai, yra migrantas, vadinasi, jo tapatybės apibrėžimas yra ne tik apmąstytas, bet *išgyventas* ir sukurtas iš asmeninės *patirties*, taip pat ne ką mažiau svarbu yra tai, kad šio autoriaus tapatybės apibrėžimu ir išvalgomis kliaujasi ir kiti akademikai, kurie tiria identitetą kaip procesą (Hedberg 2008; Woodward 2004). M. Sarup akcentuoja tapatybę kaip „pasakojimą“, o tai svarbu ir šiam tyrimui, nes būtent per informantų istorijas, gyvus susitikimus, buvo suvoktos ir interpretuotos jų patirtys Indonezijoje, kurios aptariamą tyrimo dalyje. Visa tai nereiškia, kad M. Sarup išvalgos dešimtmečius trunkančiose teoriniuose identiteto debatuose yra kuo nors išskirtinės, tačiau jas gretinant kartu su R. Jenkins, S. Lawler ir F. Barth teorijomis jos papildė vieną kitą ir išpildė teorinę šio rašto darbo prieigą.

Socialinio identiteto pagrindas yra idėja, kad „aš“ savaime neturi tapatybės. Kas esame, lemia grupė, kuriai priklausome (Sacks 2021, 142). Filosofas Sacks savęs priskyrimą vienai ar kitai grupei vadina paveldimu „grupiškumu“ ir teigia, kad tai yra pati tapatybės esmė: esu toks, o ne kitoks, nes tokia yra grupė ar grupės, kurioms priklausau. Esu, nes esame mes. Kas tie *mes*, tam tikra dalimi priklauso nuo asmeninio pasirinkimo (Ibid., 135). Čia reikia pabrėžti, kad asmens tapatinimasis su kažkuo ar prieš kažką yra identiteto, kaip proceso, esmė. R. Jenkins, kuris siūlo kalbant apie tapatybę vartoti tapatinimosi terminą, pažymi, kad (1) tapatinimasis yra sistemingas veiksmas, atliekamas ieškant panašumų ir skirtumų tarp asmenų, tarp grupių, tarp asmenų ir grupių; (2) kartu – o tik taip ir tegali būti – panašumai ir skirtumai yra pagrindinis tapatinimosi principas (Jenkins 2008, 18). Tačiau kaip asmuo tapatinasi? Sociologo teigimu, asmuo tapatinasi skirstydamas (*classify*) save ir kitą. Kognityviniu požiūriu, skirstymas yra daromas hierarchiškai: A ir B kažkuriuo aspektu gali skirtis vienas nuo kito, bet kitu aspektu jie abu bus C meta-kategorijos nariais. (Ibid., 6, 9). Ir nors atrodytų, kad tapatinimasis ir asmens elgesio motyvai turėtų koreliuoti vienas su kitu, tačiau ne

visada taip yra. Skirstymas yra daugiamatis veiksmas ir mažai tikėtina, kad jis bus nuoseklus ir/ar lengvai tarpusavyje derantis (Ibid., 6). Kaip pavyzdį galima pateikti tokią situaciją: nekenčiu visų gėjų, tu esi gėjus, bet esi mano draugas. Tai rodo, kad kategorinės nuostatos nebūtinai yra esminės, kasdienybėje viskas yra daug subtiliau. Iš tikrųjų analizuojant tapatinimosi veiksmą turime turėti omenyje ne tik kontekstą, bet ir tokius aspektus, kaip konkretaus asmens psichologija, charakteris, būdo bruožai.

Savęs ir kitų skirstymas, kaip ir tapatybės, gali būti įvairaus pagrindo – kultūrinis, lyties, seksualinis, etnis, religinis, socialinės klasės, nacionalinis, regioninis ir kiti. Ir Jenkins, ir sociologas Pierre Bourdieu laikosi nuostatos, kad socializacijos ir to, kaip veikia mūsų visuomenė, negalima paaiškinti neatsižvelgus į kolektyvines tapatybes, pagrįstas bendromis savybėmis, kad ir kokios neaiškios, tikros ar įsivaizduojamos jos būtų (Coulmas 2019, 90).

Nepaisant to, kad yra linkstama atskirti asmeninę ir kolektyvinę tapatybę, kalbėdamas apie tapatinimosi procesą, R. Jenkins teigia, kad asmeniniai išskirtinimai gali persidengti su kolektyviškumo elementais ir todėl yra suvokiami vienodai; asmuo ir kolektyvas yra vienas su kitu persipynę; asmeninis ir kolektyvinis tapatinimasis išryškėja tik sąveikaujant; procesai, kurių metu „aktyvuojama“ (*produced*) viena ar kita tapatybė, yra vienodi; ir todėl tapatinimosi teorija taikytina tiek kalbant apie asmenį, tiek apie kolektyvą (Jenkins 2008, 37–38).

Kolektyvinis tapatinimasis žmonėms sukelia galingus vaizdinius, kad tam tikru atžvilgiu jie yra panašūs vienas į kitą, tačiau panašumai negali būti suvokti „neaktyvavus“ skirtumų (Ibid., 102). Nusakydami, kas esame *mes*, turime nusakyti ir kas yra *jie*. Sakydami kažką apie kitus, dažnai šį tą pasakome apie save. *Mūsų* panašumai yra *jų* skirtumai, ir *vice versa* (Ibid., 103). Bandydami apibrėžti priklausymo grupei kriterijus tuo pat metu brėžiame ribą tarp to, kas *sava* ir *svetima/kita*.

Ribas (*boundary*) brėžimo konceptą iškėlė norvegų antropologas F. Barth (1969). Jis tyrė etninio identiteto formavimosi procesą, taip pat ir kolektyvinės tapatybės formas. Anot F. Barth, *savo–svetimo* ribas brėžiame norėdami atskirti mums priešingas socialines grupes, su kuriomis nesitapatiname. Kalbėjimas apie ribas gali mums padėti suprasti kolektyviškumą (*collectivity*), bet įsidėmėtini du dalykai: (1) kad nusakydami skirtumą tarp dviejų dalykų nebūtinai nubrėžiame tarp jų ribą; (2) ir kad „riba“ yra mūsų analitinis suvokimas, kuris nebūtinai atitinka kiekvieno žmogaus mąstymą, tad net tais

atvejais, kai galima būtų sakyti, kad riba egzistuoja, toli gražu nėra aišku, „kur“ ir „kokia“ yra konkrečios tapatybės riba (Jenkins 2008, 127). Todėl F. Barth darydamas išvadą teigia, kad žmogus braižo ribas tarp to, kas *sava* ir kas *svetima*, tačiau ribos yra sąlyginės. Antropologo teigimu, nėra fiksuotos etninės tapatybės ribos, etninę tapatybę galima pakeisti (Barth 1969, 22–24), vadinasi, lygiai taip pat nėra ir fiksuotų kolektyvinių tapatybės formų, jos atsiranda sąveikos (*interaction*) metu arba iš jos (Jenkins 2008, 120). Išeitų, kad tokiu pačiu principu galima vadovautis tiriant ir kitas, ne tik etniniu pagrindu, besiformuojančias grupes.

Apžvelgiant du šio skyriaus poskyrius pastebėtina, jog asmeninę ir socialinę tapatybę skirti nėra tikslinga, kaip nėra tikslinga skirti kultūrinės ir socialinės tapatybės (Ibid, 17), ir kadangi socialinė tapatybė yra tapatu kolektyvinei tapatybei, o pačią tapatybę turėtume suvokti kaip procesą – tapatinimąsi, arba, kaip teigia Barth, ribų brėžimą, tai praktinėje šio darbo dalyje bus remiamasi būtent tokia teorine prieiga. Besitapatinant su kažkuo/ prieš kažką, vadovaujamesi pagrindo kategorijomis, tokiomis kaip lytis, kultūra, etniškumas, socialinė klasė, ir kt., tačiau ir hierarchiškai – kai kada vieną pagrindo kategoriją laikome svarbesne už kitą, todėl nei viena iš jų negali būti laikoma vienodai svarbi. Identiteto kategorijas asmuo gali surikiuoti aktualiai, situaciškai ir kontekstualiai. Tai bus viena iš perspektyvų, kurią bus stengiamasi išvelgti praktinėje tyrimo dalyje, aiškinantis, kaip tapatinimosi kategorijos veikia socialinius ryšius migracijoje ir sugrįžus.

2. IDENTITETO KONSTRAVIMO VEIKSNIAI

2.1 Tapatybės (per)konstravimas migracijoje

Tapatybės, kaip „pasakojimo“, idėją apibrėžęs M. Sarup yra rašęs, kad du svarbiausi žmogaus, kaip esybės, bruožai yra nuolatinis judumas ir neužbaigtumas. Šiandien kalbant apie žmogaus tapatybę bene svarbiausia ją veikiančia jėga tampa migracija.

Migracijos, kaip ir identiteto, apibrėžimų esama daug ir įvairių, tačiau tarptautiniu lygmeniu visuotinai pripažinto migracijos termino nėra. Tarptautinė migracijos organizacija (angl. *International Organization for Migration*, IOM) siūlo plačią termino apibrėžtį: „Migracija – tai asmenų judėjimas iš jų įprastinės gyvenamosios vietos valstybės viduje arba kertant tarptautinę sieną (IOM 2019, 137). Kaip matyti, institucionalizuotame migracijos apibrėžime neminimas migracijos laikotarpis, dingsta ir socialinis dėmuo – neįvardinamos (galimos) migracijos priežastys, tačiau pastarieji du aspektai yra gana svarbūs kalbant apie poveikį tapatybei. Todėl migracija šiame darbe suvokiama kaip socialinių pokyčių procesas, kurio metu asmuo – pats ar lydintas kitų – dėl įvairių priežasčių (ekonominės gerovės, politinių neramumų, mokymosi ar kitų tikslų) trumpesniai ar ilgesniai laikui iškeičia vieną geografinę vietovę į kitą (Bhurga 2004, 129), o trumposios migracijos dalyviu laikomas asmuo, kuris iš įprastinės gyvenamosios vietos yra išvykęs daugiau kaip trims mėnesiams, bet ne ilgiau nei metams (12 mėnesių). Neįtraukiami tie atvejai, kai į tikslo šalį važiuojama poilsiauti, atostogauti, lankyti draugų ar giminaičių, verslo ar gydymosi tikslais (IOM 2019, 198). Čia galima pabrėžti, kad visi šio darbo informantai laikytini ne tik studentais, bet ir trumposios migracijos dalyviais, nes Indonezijoje gyveno nuo pusės metų iki metų, o po studijų grįžo į Lietuvą ar išvyko į kitą valstybę.

Migracijos ir identiteto sąsajų tyrimų daugėja nuo XX a. 6 dešimtmečio, kai, jau minėtas psichologas E. Eriksonas, kalbėdamas apie tapatybę, pavartojo tapatybės krizės terminą ir vėlesnėse savo darbuose įtvirtino tapatybės krizės teoriją (Reyes 2014, 111). Šios teorijos pagrindu tapo paties psichologo patirta identiteto krizė. Dar jaunystėje E. Eriksonas sužinojo, kad tėvu laikytas žmogus iš tiesų yra tėvis (Erikson 1975, 19); o nacizmui Europoje įsigalėjus, E. Eriksonas tapo migrantu, nes buvo užaugintas pagal žydų tradiciją. Jis buvo priverstas trauktis į Jungtines Valstijas (Reyes 2014, 111), kur atvykęs jautėsi svetimas (Erikson 1975, 20); knygoje *Life History and the Historical Moment* jis teigia: „Nepamenu, kada pradėjau vartoti terminus tapatybė ir tapatybės krizė; atrodė, kad jie natūraliai pagrįsti emigracijos, imigracijos ir amerikinizacijos

patirtimi“ (Erikson 1975, 33). Iš šių E. Eriksono nupasakotų atsiminimų matyti, kad ryškiausią tapatybės krizę jis išgyveno būtent migracijoje.

Geografė Dorren Massey linkusi manyti, kad žmonių tapatybės yra glaudžiai susijusios su vieta (*place*) (Massey 1994). Vietos pojūtis yra esminis žmogui bandant suvokti, kas jis yra, tai ir itin svarbus veiksnys bendram tapatumui formuotis. Vieta – tai tarsi bendros mitinės, kultūrinės, kalbinės ir kitokios atminties saugykla, kuria vienodomis teisėmis gali naudotis visi ten gyvenantys žmonės (Račiūnaitė-Vyčnienė 2014, 213). Migraciją bendrine prasme laikydami pokyčių procesu, suprantame, kad pokyčiai gali būti tiek išoriniai, tiek vidiniai. Kalbant apie vidinius pokyčius, jie nutinka asmeniui atsidūrus jam/jai svetimoje vietoje, kur iš naujo permąstomas klausimas „kas aš esu“. Būdamas migracijos dalyviu, individas patenka į kitokią nei įprastą aplinką, kartais į kardingaliai priešingą sociokultūrinį kontekstą, ir todėl jo/jos tapatinimasis kinta, prisitaiko prie naujų aplinkybių (Hedberg 2008, 96). Vadinasi, migracijoje asmuo ir jo tapatybė yra *išvietinama*.

Kokią įtaką tapatybei turi vieta ir judumas? Nagrinėjant vietos ir mobilumo ryšį jaunų asmenų tapatybės kūrime, buvo prieita prie išvados, kad ir judumas, ir vieta yra pagrindiniai tapatybės konstravimo elementai ir juos visus jungia sudėtingi tarpusavio ryšiai (Easthope 2009, 61). Vadinasi vieta – tiek ankstesnė, iš kurios išvykstama, tiek ir nauja, į kurią atvykstama – dalyvauja tapatybės konstravimo procese. Lietuvių identiteto kaitos emigracijoje tyrimas parodė, kad emigravus kinta tautinis identitetas: kinta kalba, tradicijos, požiūris į Lietuvą, šeimą ir draugus (Šimanskienė 2013). Suomijos švedų migraciją iš Suomijos į Švediją tyrusių mokslininkų rezultatai rodo, kad kinta ne tik tautinis (*national*) identitetas, ryškėja ir etninės bei asmeninės tapatybės kaita (Hedberg 2008, 95). Anot jų, identitetas keičiasi, nes vyksta sąveika tarp grupių ir asmenų (Ibid., 95), o migruojant tokios sąveikos tarsi savaime „užprogramuotos“ ir jos vystosi tarpkultūrinuose kontestuose. Migranto tapatinimuisi su įvairiomis esatimis (*various entities*), tokiomis kaip tautinė valstybė (*nation-state*) ir etninė grupė, įtakos turi tai, kiek laiko migrantas praleido svečioje šalyje (Hedberg 2008, 96): tikėtina, kad ilgiau migracijoje buvęs asmuo nulemia ryškesnę savo tapatybės kaitą. Tyrimo išvados sufleruoja, kad, priklausomai nuo konteksto ir daugybės kitų faktorių, esąčių, su kuriomis tapatinąsi migrantai, gali būti ir kur kas daugiau.

Kolektyvinės monografijos *The age of Migration* autoriai, apžvelgę migracijos teorijas, migracijos istoriją ir tai, kaip migracija veikia visuomenes, teigia, kad imigrantai ir jų palikuonys neturi statiškos, uždaros ir homogeninės etninės tapatybės, greičiau jiems būdinga daugialypės ir hibridinės tapatybės, paveiktos įvairių kultūrinių, socialinių ir kitų faktorių (Castles 2014, 64). Būdami migracijos dalyviais, individai iš naujo konstruoja savąjį „aš“, priklausymą grupei per socialinę kategoriją, atskiria *savą* nuo *svetimo*. Migrantų tyrimai rodo, kad priklausomumas (*belonging*) grupei atsiranda iš nuolatinio socialinių ribų (per)interpretavimo, tiek paties asmens, tiek ir esančių kitoje ribų pusėje, nuo kurių priklauso, ar jie priims mažumos grupę ar mažumos grupės narį. *Svetimas* ir *savas* nėra aiškiai apibrėžtos ir nekintančios kategorijos, bet turėtų būti suprastos kaip situacinio pokyčio nuoroda, naudojama asmeniui norint save apibrėžti platesniame sąveikos kontekste (La Barabera 2017, 4).

Atlikus interviu su Australijoje devynis mėnesius studijavusiais studentais iš Malaizijos, buvo aiškinamasi, kokią įtaką tai turėjo jų tapatybei ir kultūriniam prisiskyrimui (*affiliations*). Paaiškėjo, kad studentai į tapatybės konstravimą įtraukė ne tik turimas tradicines vertybes, bet ir naujas, o kai kurie informantai teigė jaučiantys priklausą (*belonging*) skirtingoms vietoms ir bendruomenėms tuo pačiu metu (Rizvi 2001). Tačiau esama ir tyrimo, kuris parodė, jog amerikiečių studentų tautinė tapatybė, jiems išvykus trumpų studijų į Australiją, tik dar labiau išryškėjo: studentai suprato, kad būdami už Jungtinių Valstijų ribų jie prisideda prie savo valstybės tapatybės ir įvaizdžio formavimo (Dolby 2004). Tyrimo autorė teigia, kad susidūrimas su *kitu* studijuojant užsienyje, iš tiesų jiems buvo susidūrimas su savimi kaip nacionaliniu ir pasauliniu veikėju (Dolby 2004, 154). Kaip matyti, migracijoje tapatybės kinta, nes jos, kaip ir pats žmogus, nėra izoliuotos kategorijos.

2.2 Institucijų vaidmuo identiteto konstravime

Asmens tapatybės formavimuisi pagrindinę įtaką turi keli institutai – šeima, švietimas, darbas ir žiniasklaida (Sarup 1996, xvi), bet globaliame pasaulyje lemiamas vaidmuo tenka valstybei. Valstybė, turėdama galią, ją panaudoja, pavyzdžiui, kurdama nacionalinį identitetą (Čiubrinskas et al. 2014, 8). Per savo vykdomą politiką ir dominuojančius diskursus valstybė konstruoja savo piliečių tapatybę (tautinę, etninę ir kt.), bet, kaip bus matyti ir šio tyrimo atveju, pasitelkusi vieną iš jai priklausančių institutų – švietimą – ji gali prisidėti ir prie užsienio piliečių tapatybės (per)konstravimo, siūlydama jiems trumpalaikes kultūrinės studentų mobilumo programas.

Švietimas atlieka svarbų vaidmenį tapatybės, vertybių, nuostatų formavimosi procese, tačiau ne tik lavinimas pats savaime, bet ir sociokultūriniai ir sociopolitiniai kontekstai, kuriuose žinios yra įgyjamos, turi reikšmės identitetui (Desjardins 2015, 135). Būtent per švietimą yra ugdomi tokie valstybės piliečiai, kurie būtų politiškai lojalūs, palaikytų valstybę ištikus krizei ir pasisakytų išvien už tuos naratyvus, kurie padėtų apsaugoti valstybę, kaip vientiso darinio, idėją (Ibid., 138). Kaip vieną iš pavyzdžių čia būtų galima paminėti tyrimą apie tai, kaip yra veikiama palestiniečių arabų gyvenančių ir besimokančių Izraelyje, tapatybė (Abu-Saad, 2006). Analizė atskleidžia, kad Izraelio švietimo sistema, kuri yra kontroliuojama valstybės, slopina ir delegitimuoja palestiniečių arabų tapatybę: tai pasiekta sistemingai kontroliuojant mokymo programų turinį (tiek žydu, tiek palestiniečių mokyklose) iš jų pašalinant istorinį palestinietišką naratyvą. Šis rezultatas pasiekiamas samdant profesionalius mokytojus, kurie turi būti praėję saugumo patikrinimus ir kurie turi užtikrinti, kad palestiniečių arabų tautinis tapatumas nebūtų ugdomas (Abu-Saad, 2006). Taigi, kaip matyti, valstybė, turėdama galią ir pasitelkusi jai pavaldžias institucijas, tarp jų mokslo įstaigas, prisideda prie identiteto konstravimo.

Tokiu atveju, kai valstybė per švietimo programą formuoja asmens tapatybę, laikytinas ir šis tyrimas, susijęs su Indonezija ir joje studijavusiais lietuviais. Penkta pagal gyventojų skaičių valstybė pasaulyje Indonezija, kuri dažnai dėl ekonominės galios pavadinama „naujuoju Azijos turgu“, kaip ir nemažai kitų pasaulio šalių, studentams suteikia galimybę dalyvauti įvairiose kultūrinėse programose, mokytis indoneziečių kalbos ir kultūros (tradicinės muzikos, tradicinių šokių, kulinarijos, vietinės medicinos ir pan.). Šiuolaikinių Azijos studijų programos kursiniame darbe rašiau apie tai, kad Indonezijos valdžios skiriamos kultūrinės stipendijos – tokios kaip *The Indonesian Arts and Culture Scholarship (IACS)*, *Darmasiswa Scholarship* ir kt. – yra laikytinos šalies „švelniąja galia“, kurią valstybė pasitelkia, norėdama kurti teigiamą ir pozityvų įvaizdį apie save pasauliniu mastu, tačiau šiame kontekste aiškėja, kad indoneziečių kalbos ir kultūros studijos, inicijuotos valdžios, tampa vienu iš veiksnių, formuojančiu studentų tapatybes, nes juk būtent per švietimą, kalbos mokymąsi ir įvairiapusį kitos kultūros pažinimą, būvimą migracijoje žmogaus tapatybė susiduria su kismu.

Tai, kad abiejų kultūrinių programų organizavimu ir stipendijų skyrimu rūpinasi Indonezijos valstybinės institucijos – *The Indonesian Arts and Culture Scholarship*

(IACS) programa įsteigta Indonezijos Respublikos užsienio reikalų ministerijos, o už *Darmasiswa* programą atsakinga Indonezijos Respublikos švietimo ir kultūros ministerija ir Indonezijos Respublikos užsienio reikalų ministerija – rodo valstybės galią, kurią ji pasitelkia ir geresniam šalies įvaizdžiui formuoti ir dalyvių tapatybių konstravimui. Stipendiją laimėję asmenys tampa ne tik studentais, bet ir trumposios migracijos dalyviais, ir jų identitetą ima veikti naujos patirtys ir tarpkultūrinė aplinka, o kaip visa tai sąveikauja, aptarsiu kituose darbo skyriuose.

3. KOKYBINIO TYRIMO STRUKTŪRA

3.1 Tyrimo eiga ir imtis

Planuojant kokybinį tyrimą buvo numatyta atlikti ne mažiau kaip dešimt pusiau struktūruotų interviu su Indonezijoje kultūrinėse programose studijavusiais lietuviais. Tokių lietuvių, šio magistrinio darbo autoriaus surinktais duomenimis, greičiausiai turėtų būti nuo 70 iki 100. Tačiau ne visų jų kontaktus galima atsekti, o vienos duomenų bazės, kurioje būtų kaupiama tokia informacija, – nėra.

Pačioje tyrimo pradžioje penkiasdešimčiai asmenų pagal autoriaus surinktus duomenis buvo išsiųstas el.laiškas-kvietimas dalyvauti tyrime, prašant atsakyti į trys klausimus: koks buvo jų planuojamas kultūrinės programos studijų laikotarpis, ar asmuo išbuvo visą programoje numatytą studijų laiką, kokią kultūrinę programą studijavo kaip pagrindinį dalyką.

Pagrindiniai informantų atrankos kriterijai buvo šie: asmuo turėjo būti kilęs iš Lietuvos; asmuo turėjo būti Indonezijos kultūrinės programos dalyviu; asmens buvimo Indonezijoje laikas turėjo būti mažiausiai nuo trijų iki dvylikos mėnesių. Pastarasis kriterijus ir faktas, jog tyrime dalyvavę informantai Indonezijoje praleido nuo šešių iki dvylikos mėnesių, leidžia juos apibrėžti kaip trumposios migracijos dalyvius, o jų kilmės (Lietuva) ir tikslo (Indonezija) šalis atitinka išsikeltą tikslą.

Atsiliepę asmenys buvo pakviesti susitikti gyvai – su šia sąlyga susitiko visi tyrimo dalyviai. Tam, kad jautūsi saugiai (interviu atlikti šalyje dar tebesant ekstremaliai situacijai dėl COVID-19 pandemijos) ir laisvai, su kiekvienu informantu buvo suderinta jam/jai priimtina susitikimo vietas ir laikas. Informantų atsakymuose pradėjus ryškėti tam tikroms tendencijoms, interviu atlikti apsiribojus devyniais informantais – šešiomis merginomis ir trimis vaikiniais. Iš devynių asmenų šeši Indonezijoje studijavo indoneziečių kalbą, trys kiti – fotografiją, tradicinius šokius ir muziką. Kadangi pats šio tyrimo autorius yra studijavęs Indonezijoje ir palaiko ryšius su kai kuriais iš studentų, greičiausiai tai tapo vienu iš veiksnių, lėmusiu informantų norą prisidėti prie tyrimo ir jame dalyvauti.

Interviu su informantais atlikti 2022 metų vasario 13 d.–kovo 22 d. Kiekvienas iš pokalbių buvo bent valandos trukmės. Trumpiausias interviu truko 1 val. 3 min. Ilgiausias – 2 val., o vidutinė visų interviu trukmė – 1 val. 20 min.

Visų pokalbių metu buvo stengtasi kuo labiau užčiuopti magistriniame darbe nagrinėjamas temas – identiteto ir socialinių ryšių sąveiką. Surinkta informacija atskleidžia, kokie kriterijai lemia ribų atsiradimą tarp *savo* ir *svetimo* ir kaip šios ribos (ir jų kaita) sąveikauja su studentų socialiniais ryšiais migracijoje ir sugrįžus.

Atliekant interviu buvo naudojamos iš anksto pasiruoštomis klausimų gairėmis. Kai kurie iš klausimų buvo specifiniai, suformuluoti ir asmeninės patirties, ir to, kad esu vienos grupės, studijavusios Indonezijoje, nariu. Būtent tai leido man užduoti tokius klausimus ar priminti kai kuriems informantams tokias jų pačių anksčiau papasakotas istorijas, kurių nežinant interviu metu, jos galėjo likti paraštėse. Kad būtų galima užčiuopti informantų socialinių ryšių kaitą (prieš išvykstant, migracijoje ir grįžus) klausimai buvo skirstomi į keletą tematinių blokų. Pastebėtina, kad informantai noriai ir išsamiai atsakinėjo į klausimus, o ištranskribavus jų atsakymus ir tyrinėjant esamą medžiagą, dėl kai kurių informantų papasakotų situacijų neaiškumo ar dviprasmiškumo su jais vėl iš naujo buvo susiekta (paskambinus telefonu ar gavus jų *Whatsapp* garso žinutę) ir tokiu būdu informacija būdavo patikslinama.

Jau minėta, kad identitetas šiame darbe suvokiamas kaip atsiskleidžiantis per asmens pasakojimą apie save. Mūsų atsiminimai, gyvenimo istorijos, žodinė istorija yra tiriami istorikų, sociologų, antropologų, etnologų. Tiriant tokią medžiagą nesigilinama į klausimus, ar tai, ką pasakoja informantas, tikrai taip ir buvo, ar viskas atpasakota tiksliai. Tad būtina pabrėžti, kad informantų pasakojimai – retrospektyviniai. Savo praeitį jie rekonstruoja iš to momento, kai iš jų buvo imamas interviu, nors kai kurie Indonezijoje studijavo prieš trejus, kiti – beveik prieš dešimt metų. Pokalbiuose ne kartą nuskambėjo „čia reikėtų prisiminti“, „čia reikėtų pagalvoti“ arba „jau nebeapasakysiu, kaip ten buvo“ frazės. Tačiau, atpasakodami anuometinę savo patirtį iš dabarties perspektyvos, kiekvienas informantas stengėsi tai padaryti nuosekliai, į pasakojimą natūraliai įterpdami įvykius ir istorijas, kuriose išryškėjo susikurti socialiniai ryšiai ir identiteto (per)konstravimas. Šie pasakojimai, arba kitaip informantų naratyvai, tampa priemone, kurią pasitelkdami jie reprezentuoja save sau ir kitiems; priemone, kuria jie susieja praeitį ir dabartį, save ir kitus (Mason 2004, 165; Oyserman 2012, 69). Yra laikoma, kad asmens pasakojama istorija apie savo gyvenimą ir bendruomenę, kurioje jis/ji gyvena, yra vienas iš stabiliausių identiteto dėmenų, palyginti mažai kintantis laikui bėgant (Bruner 2001, 35), tai pagrindžia, kodėl validu tirti retrospektyvinius pasakojimus ir jų turinį.

3.2 Tyrimo metodai ir duomenų analizė

Šio tyrimo autorius, kaip ir visi tyrimo dalyviai, taip pat yra studijavęs Indonezijoje. Asmeninė patirtis tapo lemiamu veiksnio pasirenkant šio tyrimo temą ir problematiką. Indonezijoje praleistas laikas, mezgant socialinius ryšius su kitais ten esančiais lietuviais, užsieniečiais ir vietiniais, žinios ir asmeninė patirtis pasitelkiama analizuojant interviu su informantais turinį.

Atliekant kokybinį tyrimą apie lietuvių studentų *savo-svetimo* ribų brėžimą trumposios migracijos kontekste, buvo taikomas pusiau struktūruoto interviu metodas. Kokybiniuose tyrimuose šis metodas yra vienas iš plačiausiai taikomų metodų; informantas, atsakinėdamas į atviro tipo tyrėjo klausimus, gali atskleisti gilesnius nagrinėjamo reiškinio sluoksnius. Tokio metodo esmė yra ta, kad tyrėjas naudojasi iš anksto paruoštomis klausimų gairėmis, kurios apibrėžia tyrimo rėmus ir iš kurių išryškėja klausimų segmentai (Russel Bernard 2006, 210–212; Leech 2002, 665): šiuo atveju, išskirti trys klausimų segmentai – prieš studentams išvykstant, išvykus ir sugrįžus. Pusiau struktūruotas tyrimo metodas palankus dėl savo „lankstumo“: interviu eigoje numatyti klausimai ar jų eiliškumas (nusimatyto segmentų ribose), tyrėjui pajutus, kad informanto pasakojama istorija gali būti labiau išplėtotą ir galbūt turės esminę reikšmę tyrimo turiniui, gali kisti.

Visi devyni interviu su informantais buvo transkribuojami, nekoreguojant informantų kalbos. Informantų vardai darbe buvo pakeisti (atitinkamai pagal vardo lyties kategoriją, t. y. jeigu kalbėjo moteris, jai suteiktas kitas moteriškas vardas). Darbe nuspręsta naudoti vardus tam, kad juos įsiminus, būtų lengviau susikurti kiekvieno iš jų paveikslą, kad jų konstruojamas tapatybės naratyvas įgautų „kūną“.

Interviu metu surinkti duomenys buvo nagrinėjami gilinantį į jų kontekstą, atsakymuose, juos segmentuojant ir grupuojant, ieškota panašumų ir skirtumų. Informantai cituojami nurodant jų vardą prieš ar po citatos.

3.3 Etikos klausimai

Atliekant tyrimą buvo remtasi Lietuvos sociologų draugijos kodeksu (Lietuvos sociologų draugija, 2014) ir Lietuvos Respublikos akademinės etikos ir procedūrų kontrolieriaus 2020 m. nustatytais tyrimo etikos principais – patikimumo, sąžiningumo, pagabos ir ataskaitomybės (AEPKT 2020). Pastarojo dokumento IV sk., 25 punktas skelbia, kad vienas iš pagarbos principo įgyvendinimų – informavimas. Informantai

buvo supažindinti su tyrimo tema, problematika, buvo atsakyta į jiems kilusius klausimus.

Remiantis Lietuvos sociologų draugijos kodeksu profesinės veiklos standartais, gerbiant informantų teises ir orumą, buvo garantuotas jų anonimiškumas, asmeninių duomenų konfidencialumas, privatumas. Tyrimo dalyvių sutikimas dalyvauti tyrime yra gautas žodžiu, to buvo paklausiama kiekvieno informanto prieš įrašant pokalbį. Tyrimo dalyviai buvo informuoti, kad jų interviu bus anonimizuoti, o konfidencialumą galinti pažeisti informacija, tokia kaip informantų vardai, buvusios ar esamos darbovietės ir panašiai, tyrime neminimos. Atliekant tyrimą taip pat laikytasi ir kitų etikos kodeksuose nustatytų principų: gerbti tyrimo dalyvių socialinę, įsitikinimų, vertybių ir gyvenimo būdo įvairovę; apsaugoti ir saugoti pokalbių įrašus; palaikyti pagarbius ir etiškus santykius; būti atviram ir nuoširdžiam atliekant tyrimą; atsakingai pasirinkti tyrimo metodologiją ir metodus; informuoti suinteresuotas puses apie tyrimo metodų ir rezultatų apibendrinimo galimybes ir ribotumus, jei tokių yra.

4. *KITONIŠKUMO* LŪKESČIAI MIGRACIJOS IŠTAKOSE

Šiame skyriuje bandoma išsiaiškinti migracijos priežastis ir tai, kokius *kitoniškumo* lūkesčius studentai iš Lietuvos buvo susikūrę prieš išvykdami į Indoneziją.

Kalbant apie išvykimo priežastį, reikia pasakyti, kad dažnai teigiama, jog studentai priima sprendimą, kur studijuoti, atsižvelgdami į daugelį veiksnių, įskaitant aukštosios mokyklos reputaciją ir dėstomos programos kokybę, įgyto laipsnio pripažinimą kitose šalyse (MacGregor 2014). Tačiau, kaip matyti, šiuo atveju studentams, vykstantiems studijuoti iš Šiaurės į Pietus (*Global South*), anksčiau vardinti aspektai nėra esminiai. Visi informantai išvykdami į Indoneziją jau turėjo bakalauro diplomą, o kai kurie ir magistro laipsnį. Aiškėja, kad pagrindine migracijos priežastimi jiems patiems buvo ne studijos, o psichologinės ir emocinės priežastys – pervargimas darbe, prasmės nematymas kasdienybėje, savęs paieškos santykyje su *kitu*. Būtent tai, kaip jau anksčiau buvo minėta, leidžia į juos žvelgti ne tik kaip į studentus, bet ir trumposios migracijos dalyvius.

*Aš perdegiau. Darbe man buvo nebeįdomu, aš tiesiog labai norėjau keliauti. Nuo paauglystės keliaudavau į tas religines keliones Taizė, ir panašiai. Buvo dėl to faina, kad gyveni pas kažką namuose, **gyveni su kažkokia bendruomene**, patirtys fainos būdavo. (Ramunė)*

*Po sugrįžimo iš Londono buvo praėję 6 metai ir supratau, kad labai man **ankšta Lietuvoj**, ir ne tik, kad ankšta, **nejaučiau pasitenkinimu savo gyvenimu**, mečiau darbą, perėjau į kitą, ten nepatiko, pradėjau ieškoti visokių galimybių, ką čia veikti, gavau galimybę išvažiuot į Indoneziją. (Unė)*

***Ieškojau savęs** tuo metu <...> Sako, būdamas kitoj kultūroj save geriau pažinsi, per tą atskirtį, kas tu esi, ir kas tu nesi, kur ta tavo riba, kultūrinė ar panašiai. Gal aš sau to tiksliai tada neįvardinau, kaip tau dabar sakau, bet fone buvo ta mintis. Iš tikrųjų **nuotykių ieškojimas**, nežinojimas, ką daryti su savo gyvenimu, ir visą laiką buvo **noras keliaut**, pažint pasaulį. (Rytis)*

*Po universiteto pradėjau ieškoti kažkokių kelionių į užsienį, tai pirmiausia išvažiavau į Daniją, Skandinaviją, po to buvau Čekijoje kažkurį laiką, po to ieškojau, kaip galėčiau išvažiuoti... kažkur, **kur nebūtų vakarietiškos kultūros**, ieškojau, kur išvažiuoti. Tai išvažiavau į Indoneziją. (Zuzana)*

Kaip matyti, daugelio informantų išvykimo priežastyje atsispindi ir jų tikėtino *kitoniškumo* lūkesčiai. Nuo pat pradžių kalbėdami apie Indoneziją informantai ją siejo su „nevakarietiška/kita kultūra“, „bendruomene“, „kažkuo nauju“, „nuotykių

ieškojimu“, „noru keliauti“, taip pat su ryškiais įspūdžiais, nes „Lietuvoje buvo ankšta“. Trys iš devynių informantų Indonezijoje atostogų tikslais lankėsi dar prieš studijas, tad jau turėjo įsivaizdavimą, kur važiuoja, todėl šioje dalyje jų patirtys neaptariamoms, tačiau kiti šeši būsimą tikslo šalį matė kaip vienalytį, aptakų, menkai pažinų darinį:

Tikriausiai, kaip ir daugelis, aš prisiskaičius buvau daug visokių knygų ir istorijų, kaip išvažiavus į Aziją tau viskas nušvinta, žmonės susigaudo, ko jie nori. (Unė)

Žiūrėk, iš lietuvių perspektyvos, bet kokio žmogaus perspektyvos, kažkokia tolima šalis, žiūri į ją žemėlapyje, atrodo oooo, egzotika, ar tu ten vienoj saloj, ar kitoj – vis tiek egzotika. Tuo metu nebuvo didelio skirtumo. Aš net nežinojau, kas tas Balis, ar ten faina, ar nefaina. Ar Sumatra geriau? Java, Rytų ar Vakarų... Indonezija, kaip vienas dalykas, vienodai įdomiai skambėjo. (Rytis)

Iš šių ir anksčiau pateiktų informantų išsakytų minčių justai Vakarų kultūroje suformuotų stereotipų apie Rytus poveikis, orientalistiniai aspektai. Susidaro įspūdis, kad didžiosios dalies informantų žinios apie Indoneziją buvo fragmentiškos, suformuotas iš nuogirdų, populiariosios kultūros, labai aptakių bendro pobūdžio žinių.

Visgi rinkdamiesi studijų vietą, bet dar nežinodami, ar yra atrinkti dalyvauti programoje, informantai jau ieškojo bendrumo, kokių nors „saugiklių“, kad svetur jaustųsi *savi*. Migracijoje gyvenęs M. Sarup teigia, kad, kai tik išvyksti, pradedi ieškoti kalbos ir tapatybės (Sarup 1996, 5). Iš kai kurių informantų atsakymo aiškėja, kad jie to pradėjo ieškoti dar prieš išvykdami. Savumo ieškota per norą priklausyti tai pačiai, jų žodžiais tariant, vakarietiškai, bendruomenei ir gebėjimą susikalbėti su jos nariais.

Norėjau gyventi mieste, vietoj, kur yra vakariečių dėl to, kad Javoje ar Ačėj ganėtinau ribotas ten gyvenimas ir man gal buvo baisu vienišumo, o univero nesirinkau. <...> Ieškojau vietos, kur bus lengviau susišnekėti su žmonėmis ir būsiu dalis tos bendruomenės, o ne kažkoks ateivis. Aš nenorėjau būti ateivis. (Ramunė)

Iš tiesų išsirinkau ką išsirinkau, nes universitetas turėjo interneto puslapį anglišką fainą, kiti neturėjo tokių. Ir rinkausi pagal tai, kokias jie ten turi galimybes, ką turi paruošę užsieniečiams, kad nebūtų taip, jog visai nepasiruošę užsieniečiam. (Zuzana)

Kai kurie informantai prisipažįsta, kad sužinoję, jog gavo kultūrinę stipendiją, bijojo būsimą susidūrimą su jiems nepažinia kultūra, aplinka ir žmonėmis: iš pasakojimų aiškėja pirmosios, įsivaizduotinos *savo* ir *svetimo* priešpriešos, ribos, kurios, kaip jie manė, turės įtakos jų buvimui svečioje šalyje. Tai, kas labiau *sava*, įvardinama kaip

Europa, vakarietiškumas, o tam priešpastatoma papuasų gentys, ir „nepažįstamas, tolimas, laukinis“ kraštas.

[Kai sužinojau, kad atrinko – aut.] Puoliau tikrinti, kas dar su manim bus. Ir tada išsigandau. Nes pamačiau, kad tenais tik penki žmonės yra atrinkti. Labai siauras ratelis. Kitas dalykas, kad pamačiau, jog nėra nieko iš Europos, kitų šalių ir galvoju, čia jau neaišku, kaip bus. Aš vienintelė vakarietė, galvoju, kad gali būti taip, kad atvykus reikės važiuoti namo. Tai buvau nusiteikusi ir tokiam variantui. Nes niekada nebuvo susidūrusi su tų šalių gyventojais realiame gyvenime, nors šiaip gal nemažai žmonių teko pažinoti per keliones, bet tarkim ten iš Papua neteko. Iš karto mintyse iškyla papuasų gentys ir nu.. nežinau, kas ten per žmogus bus. (Austė)

[Kai sužinojau, kad atrinko – aut.] Stabtelėjo viskas viduj, be galo bijojau. Nes tik tada, kai pamačiau, jog atrinko ir kai pamačiau, kad ne į Balį, aš pagoooglinau, kur yra ta vieta, iššoko visos nuotraukos, kur ten plakami žmonės ir šariato teisė. Man buvo be galo, be galo daug baimės. <...> Pas mus juk daug propagandos apie tai, kaip ten moterys užspaustos, ujamoms. Galvoju, kaip man ten bus, gal niekur eit negalėsiu, gal uždaryta būsiu. Buvo baisu, o gal, Dieve, jei ne taip, ką padarysiu, jie akmenim užmėtys, nužudys mane. Tokios va baimės. <...> Ir tas kraštas – nepažįstamas, tolimas, laukinis atrodė... (Unė)

Savo įsivaizdavimą apie Indoneziją turėjo ne tik patys informantai, bet ir jų artimieji. Paklausti, kaip sureagavo tėvai ir draugai, jiems pasakius, kad buvo atrinkti išvykti studijuoti į Indoneziją, Ramunė prisiminė, tėčio žodžius: „Ką ten važiuosi pas juodžius“. Tai, kaip didžioji dalis informantų apibūdina Indoneziją – remiantis Edwardu Saidu, knygoje „Orientalizmas“ aptarusiu *Oriente* (arba Rytų) vaizdinį ir kaip jis atsispindi *Okcidento* (arba Vakarų) kultūroje ir yra pastarosios kultūros atstovų suformuotas (Said 2006) – yra kertiniai orientalistinio požiūrio aspektai: Rytai matomi kaip kažkas nekasdienio, egzotiško (Said 2006, 27); kaip civilizuoto ir necivilizuoto pasaulio (arba žmogaus) priešprieša (Said 2006, 147), kaip baltosios rasės viršenybė. Čia galima sutikti su E. Saido mintimi, jog žmogus apibrėžia savo paties tapatybę santykiyje su *kitu* ir iš dalies jis/ji savo tapatybę nusako būtent per tai, kuo jis/ji nėra (Said 2006), arba, kaip teigė Barth, – brėžiant tapatybių ribas (1969), kurios, kaip matysime toliau, gali kisti.

Kaip būsimą ryškų skirtumą informantės, vykusios studijuoti į labiau musulmonų gyvenamas vietas, išvelgė islamo religiją, apie kurią iki tol nelabai buvo susimąščiusios, ir Indonezijos su šia religija nelabai ir siejo.

Indonezija man gražu, graži gamta, tropikai, džunglės, faina, bet niekad nepagalvoju apie tai, kad reikia atkreipti dėmesį į kultūrą ir į

religiją. ... jeigu kalbi apie musulmoniškas šalis, man Indonezija niekada j galvą neateitų. Tai prieš važiuodama apie tai pradėjau galvoti. Tai toks vienintelis dalykas gal, kur parodo, ko nepagalvodavau anksčiau apie Indoneziją. (Saulė)

*Prisimenu, kai turėjau pokalbį su ambasada, manęs klausė, kodėl ten aplikuoji, **čia viena intensyvesnių, religiniu požiūriu, vietų**, kodėl tu ten nori? Keli iš jų to klausė, ar tikrai supranti, kur tu važiuoji? Nu o ką, aš pasigooglinau biški, na, bet jeigu kiti žmonės išgyvena, aš irgi kaip nors išgyvensiu. (Zuzana)*

Iš informantų pasakojimų apie tai, kaip jie ruošėsi išvykimui, aiškėja jų įsivaizdavimas apie kitoniškumą, su kuriuo turėjo susidurti svečioje šalyje. Informantus neramino galima kultūrinė ir socialinė atskirtis, todėl beveik pusę informantų sužinoję, kad yra atrinkti, ne tik ėmė ieškoti informacijos apie Indoneziją ir studijų vietą, bet ir kontaktų su ten buvusiais lietuviais arba vietiniais. Stengėsi būsimą naują aplinką paversti artima dar prieš joje atidurdami.

*Ruošiausi taip, kad iki atvykimo jau ieškojau kur gyvensiu. **Buvau susirašiusi su vietiniu vaikinu**, jo kontaktus gavau iš kitų studentų <...> Jis važinėjo [po nuomojamus namus – aut.] ir jis jau tada skambinėdavo ir rodydavo per video, kaip atrodo. Jau tada jis taip neatmestinau nori, kad tu pamatytum, kad būtų faina. **Mes išsirinkome tuos namus man nebūnant dar tenai, o atvykus jau atrodė, kad j namus atvažiuoji.** Mano toks ruošimasis labiausiai buvo dėl būsto. (Emilija)*

***Man davė kitos draugės kontaktus**, kuri tame pačiame mieste gyveno, kur ir aš. Tai dar **nesusipažinus tiesiogiai, jau turėjau kontaktus žmogaus Indonezijoje**, sakė: galėsiu tau pernuomot motorolerį savo ir panašiai. Kažkaip **yra saugiau**, kai žinai, kad jau yra išvykę žmonių, jeigu man būtų pasiūlę kitą programą, kur niekas iš mano pažįstamų joje nedalyvavo, tai man gal būtų sunkiau priimti tą sprendimą. (Saulė)*

*[Iš informacijos, kurią radau – aut.] Atsimenu, kad turėjau nesitikėti vakarietiško tualetu, kad dušo nesitikėti, kad karšto vandens nesitikėti, bet tai manęs tie dalykai negąsdino, nes mano kaime tas pats. Sakyčiau, dar geriau nei kaime. Kad, ko gero, tenais nešnekės angliškai žmonės vietiniai. Jau **buvau suradus, senesnių kas ten gyvenę, studijavę** tame universitete iš tos programos. (Austė)*

*Svarsčiau, kaip galėčiau daugiau užtikrintumo gauti, nusiraminti. Ir prisimenu, kadangi buvo išplatinti atrinktų dalyvių sąrašai, tai aš **parašiau visiems lietuviams**, kurie įstojo, klausdama, ar susitinkam, ar kažką. Ir parašiau lietuviui, kuris su manim į tą patį universitetą įstojo. **Ir tas dalykas, kad aš ne viena įstojau iš Lietuvos, man irgi labai padėjo.** Nes jeigu būčiau viena, nežinau, man buvo be galo daug baimės. (Unė)*

Didžioji dalis informantų patvirtina, kad prieš išvykstant jiems buvo svarbu pasirūpinti fizine sveikata, todėl skiepijosi nuo hepatito A ir B, įsidėjo įvairių vaistų, taip pat pasiėmė mažiau gendančių grūdinių maisto produktų (tokių kaip griekiai, avižos), o kai kurie ir alkoholio – degtinę ar trauktinę. Verta atkreipti dėmesį, kad informantės, kurios buvo atrinktos studijuoti labiau musulmoniškose Indonezijos provincijose (Indonezija skirstoma provincijomis), prisimena, kad ieškojo drabužių, kurie atitiktų vyraujančias kultūrinės normas, kai tuo metu informantai vyrai apie aprangą net nekalba.

*Aš dėjau **ilgas kelnes ir ilgas rankoves**, bet plono audinio, medvilninio, kad į univerą vaikščioti. Tai šitas gal specifinis dalykas buvo. (Ramunė)*

*Man pasiruošimas buvo su drabužiais. Dėdamasi lagaminą kroviausiu viską, kas turėjo ilgas rankoves, kelnes. Sakyčiau, **susidėjau pačius negražiausiu drabužius** – kad **būtų neįliemenuoti, neaptempti, laisvi, dabar jau atėjo mada ir į Europą**, tų tokių, dabar nebe madoj aptemptos bliuskutės ir didelės iškirptės. Turėjau pasirinkti uždaresnius drabužius, bet tą sužinojau tik iš draugo, kuris Indonezijoje mokėsi <...> Jeigu su juo nebūčiau pašnekėjęs, gal irgi būčiau, kaip kursioke iš Zimbabvės prisivežus maikučių ant šleikučių. (Unė)*

Kaip matyti, Unė kalbėdama apie drabužius, kuriuos įsidėjo, teigė, kad jie buvo kitokie, nei Europoje įprasta. Akademiko Henko Nordholto teigimu, vilkėdami rūbus savo kūnus paverčiame socialiniais sutvėrimais ir „ištransliuojame“, kas mes esame. Rūbai gali būti matomi kaip mūsų socialinė ir kultūrinė oda (Nordholt 1997, 3). Taigi, galima matyti, kad informantės, vykstančios mokytis į tas Indonezijos provincijas, kuriose gyvena daugiau musulmonų nei kitos religijos atstovų, ketino save reprezentuoti ir savo tapatybę kurti bent jau per išorinį panašumą. Jos jau ruošėsi tapatinimuisi.

5. SAVO-SVETIMO KONSTRUKTAI IR SOCIALINIAI RYŠIAI MIGRACIJOJE

Iš devynių interviu su studentais iš Lietuvos, kurie vyko studijuoti į Indoneziją, matyti, kad jų pasakojimuose ryškėja tam tikri *savo-svetimo* konstruktai, iš kurių ryškiausi – vakariečiai/europiečiai–indoneziečiai; krikščionys–musulmonai. Į tai atsižvelgdamas, šiame skyriuje aptarsiu, kas slypi šiuose konstruktuose ir kaip tai sąveikavo su informantų kuriamomis draugystėmis, santykių paieška, socialiniais ryšiais.

5.1 Vakariečiai/europiečiai – indoneziečiai

Didžioji dalis informantų, kalbėdami apie sąveiką su indoneziečiais, ją nusakydavo priešpriešomis: vakariečiai-indoneziečiai arba europiečiai-indoneziečiai. Stipriausius ryšius būdami Indonezijoje jie mezgė su asmenimis, kuriuos vadina „vakariečiais“, taip dažnai apibūdindami kitus savo kurso draugus iš užsienio, tačiau, kaip matysime, į šį apibūdinimą sutelpa daug įvairių elementų. Vadinasi, ir pati skirtis yra kintanti.

Aiškėja, kad informantai vakariečius ir vakarietišumą sieja su: mentalitetu (informantai tai nusako žodžiais: tie patys juokeliai, atviras požiūris); geografine kategorija (jie buvo iš Vakarų pasaulio); maistu (picos, mėšainiai; neaštrus maistas); kalba (anglų); socialine klase; išsilavinimu; apranga ir fizine išvaizda (tatuiruotės); individualumu; kultūra (muzika, kinas, pop kultūra, gyvensena). O europiečiai/europietiškumas vartojama kalbant apie tokį kontekstą, kaip kad: iš kur esi kilęs; pabrėžiant fizinę išvaizdą; elgesį; mentalitetą, maistą. Manytina, kad žodžius „vakarietiškas“ ir „europietiškas“ galima laikyti sinonimais, nes informantai jiems suteikia vienodą ar labai panašią reikšmę.

Būtent šie aspektai tampa kelrodžiu, leidžiančiu bandyti suvokti, kaip studentai iš Lietuvos kūrė savo santykius su Indonezijos gyventojais. O tapatinimasis, prisimenant R. Jenkins mintis, atliekamas ieškant panašumų ir skirtumų tarp asmenų, tarp grupių, tarp asmenų ir grupių; kartu – o tik taip ir tegali būti – panašumai ir skirtumai yra pagrindinis tapatinimosi principas (Jenkins 2008, 18).

Iš informantų pasakojimų matyti, kaip prieš išvykstant laikytas *svetimas* virsta *savu*: būdami Indonezijoje lietuviai tapatinosi su tais vietos žmonėmis, kurie atitiko jų vakarietiško sampratą pagal kurį/kuriuos nors iš anksčiau paminėtų elementų. Saulė, studijavusi Javos saloje, ir Austė, studijavusi Kalimantano saloje, sako, kad bendravo

su tais vietos žmonėmis, su kuriais gebėjo bendrauti anglų kalba ir kurie buvo išsilavinę bei atvirų pažiūrų:

*Man tikrai būdavo **smagiau, bendravimo prasme, būti su vakariečiais nei su indoneziečiais. Greičiausiai viskas eina per bendravimą, per manierą, per kažkokius bendrus bajorius, nes vis tiek, mes gal žiūrim ir filmus panašius. Bet, pavyzdžiui, tas indonezietis išsilavinęs žmogus, Irake dirbo, naftos platformoj, tai dalį laiko Irake būdavo, dalį – Indonezijoje. Ir šiuo metu išvis Naujojoje Zelandijoje. Tai jis buvo vienas iš tų žmonių, su kuriuo buvo smagu bendrauti ir kurio akiratis platus. Jis jau buvo daugiau keliavęs, gali daugiau pakalbėti, palyginti. Su juo labiausia norėčiau vėl pasimatyti. (Saulė)***

*Aš susipažinau ten su **protingais, daug žinančiais žmonėm ir ne vien tokiais, aišku. Bet prieš tai atrodė, kad Europa... Amerika, Europa, čia visi Vakarų protai <...> Tai jo, tas į gerą pusę pasikeitė suvokimas. (Austė)***

Studijų metais su mergina iš Indonezijos romantiniais santykiais susisaistęs ir šiuo metu su ja gyvenantis Egidijus, paklaustas, kaip šie santykiai išsirutuliojo, pasakojo, kad esminis kriterijus buvo anglų kalba ir tai, kad mergina jau buvo keliavusi Europoje, susipažinusi su kontinento kultūros lauku.

*Ji **puikiai angliškai kalbėjo, galėjau susišnekėti praktiškai visom temom ir iš bet kurio konteksto. Ji buvo keliavusi Europoje. Pirmą kartą bendraudami jau turėjome daug bendro. Ji buvus Estijoje, Suomijoje. Buvo temų, kurios buvo bendros. (Egidijus)***

Iš Ramunės, studijavusios Bilio saloje, atsakymo, su kuo ji labiausiai susidraugavo būdama Indonezijoje, ryškėja, kad *savais* laikyti tie vietos gyventojai, kurie buvo tos pačios socialinės klasės, panašaus išsilavinimo ir pasaulėžiūros, suformuotos Vakarų pasaulio populiariosios kultūros – kino filmų, muzikos. Būtent tai saistė ją su kai kuriais vietos gyventojais.

*Indonezijoje **radau vieną gerą draugę, indonezietę, kuri yra iš miesto, ji jau užaugus vakarietiškai, iš Bandungo, užaugusi kaip mes, vidurinėje klasėje augom, gal ne pačioj aukščiausioj, aš bent jau augau vidurinėje klasėje, ji irgi. <...> Susiradau ir kitų žmonių, kurie užaugo identišškai, kaip aš, jie klauso tą pačią muziką, į koncus varo. Jie su ta pačia pop kultūra užaugo, su kuria aš užaugau. Tuos pačius filmus žiūrėjo, „Vienas namuose“, Harj Poterj. <...> Trys iš jų yra **pabaigę** turbūt gal net labai **geras mokyklas, aš taip spėju, ar universitetus, ir gal dėl to jie tokie išsilavinę... na, neišsilavinę, bet nežinau, kaip pasakyti, gal jie supranta, kuo aš gyvenu. (Ramunė)*****

Kai kurie informantai, kaip skiriamąjį vakarietiško ir indonezietiško bruožą, įvardina fizinę išvaizdą. Emilija pasakoja, kad gyvendama Javos saloje, Džogdžakartos mieste, jautėsi išskirta dėl savo europietiškos išvaizdos, kuri jai, o kartu ir visai jos aplinkai, primindavo jos nečionykščią kilmę ir daugeliu atvejų neleisdavo pasislėpti minioje, ko Emilija pati siekė, kad galėtų labiau suprasti ir pažinti vietos žmones.

Aš norėjau eiti, vaikščioti į gatves, kurios nėra centriukas, kurios yra nuošaly ir matyti kasdienių žmonių gyvenimą, kaip pro kokią raktą skylutę, nebūti tas matomas žmogus. Norėjau iš arti tą pamatyti, bet kai esi kitoks, natūralu, kad tu nebūsi nepastebėtas. <...> Mano išvaizda tikrai ten daug ką reiškia, vien akių mūsų spalva, kad pas mus lietuvičius, europiečius, ta žydra spalva nėra toks retas dalykas, bet Indonezijoje retas. (Emilija)

Pasakodamas apie savo studijų metus Rytų Javos mieste, Surabajoje, Rytis teigia, kad jautėsi vietos gyventojų išskirtas būtent dėl savo išvaizdos, kurios niekaip negalėjo nuslėpti.

Jautėsi [skirtis – aut.], labai elementariai, per fizinius dalykus, išorinius, kad esu aukštas, pasirodo (juokiasi), visi sakydavo, kad mano nosis kažkokia, wow kokio nosis, pirmą kartą tokį pastebėjimą gavau iš aplinkos. <...> Aš visiškai kitoks buvau – išoriškai, tas jautėsi, kad j mane visi žiūri, niekad gyvenime j mane taip nėra žiūrėję. (Rytis)

Tačiau Rytis nė žodžiu neužsimena apie tai, ar jo išvaizda turėjo kokios nors įtakos mezgant socialinius ryšius, o štai Zuzana, gyvenusi tankiai musulmonų apgyvendintame mieste prisimena, kad būtent dėl to, jog yra *bule* [indoneziečių kalbos žodis, skirtas apibūdinti baltaodį užsienietį – aut.], vietiniai jai atleido dalykus, kurių nebūtų atleidę saviems, ji patyrė, kaip pati sako, pozityvųjį rasizmą.

Man ten tikrai labai daug blatų padarė už tai, kad aš ta bule esu, manau, kad man labai daug dalykų už tai atleido. Tikrai. Jeigu būčiau vietinė, neatleistų, ką esu ten pridirbus, tokio, kur man Lietuvoje atrodytų, kas čia tokio. <...> Išgėriau alaus. Bet va tokio dalyko, toje visuomenėje, merginai būti išgėrusiai – jie neatleidžia. Tai nėra, ką ateistų. Man dar jo, bule, dar kažkaip. Bet jei būčiau vietinė, man ten būtų dešimt metų apkalbų kaip minimum. Žinai, atstūmimas iš klasės, grupės, čia mažiausiai. (Zuzana)

Rytis pasakoja, kad Surabajoje buvo užmezgęs draugiškus ryšius su viena vietos mergina, kuri jam buvo artima dėl savo „vakarietiškos“ išvaizdos ir elgesio, pasižymėjo individualumu ir išskirtinumu ir buvo visai nepanaši į „tradicines“ indonezietes.

Turėjau tokią draugę, visiškai kitokia buvo, rokenrol mergina, tatūškės, belenkaip <...>. Kitos merginos su kuriomis bendraudavau būdavo tokios tradicinės indonezietės, žinai, kuklios, su hidžabais. O ji tokia laisva buvo, tokia europietė ar amerikietė, bet paskui patapo tokia pati kaip kitos. Paskutinę savo buvimo tenais dieną aš ją sutikau ir ji buvo su hidžabu ir panašiai... Kažkaip ją perlaužė, nežinau, ar mama, ar kažkas, nors jos vyras irgi rokenroleris belekoks buvo, alus, tūšai. Tokie abu labai vakarietiški, bet netgi tokį žmogų galiausiai palaužė aplinkos spaudimas ir ji susiniveliavo, supanašėjo su aplinka, tas gal irgi buvo toks išskirtinumas, ką galėčiau lyginti su mumis, su Europa. Mes kiekvienas skirtingas, spalvotas ir panašiai. (Rytis)

Ryčio istorija parodo, kad išvaizda, apranga, gyvenimo būdas galėjo būti viena iš priežasčių brėžti ribą tarp savęs ir kito, vietinė mergina buvo sava tik tol, kol atitiko vakarietišką standartą – išsiskyrė iš kitų vietos gyventojų, demonstravo savo individualumą, dalyvavo vakarėliuose, gerė alų ir kol jos gyvenimas nebuvo susietas su islamo religija.

Kaip jau minėta teorinėje dalyje, ribų tarp grupių brėžimas iš tiesų nėra lengvai paaiškinamas procesas. Pasakodama apie savo socialinius ryšius ir grupes, su kuriomis tapatinosi būdama Indonezijoje, Zuzana priskiria joms skirtingus elementus: kalbėdama apie draugus užsieniečius, ji išsiria jų individualumą, o kalbėdama apie vietinius draugus, pabrėžia jų atvirą pasaulėžiūrą. Dviem skirtingoms žmonių grupėms ji priskiria skirtingus elementus, pagal kuriuos tapatinosi. Čia taip pat svarbus ir kalbos aspektas; informantė pripažįsta, kad su kai kuriais ryšių nepavyko užmegzti, nes pati nemokėjo indonezietiška, o jie – angliškai.

Mes, užsieniečiai, visi draugiškai sutardavome, praleisdavome laiką kartu, nu visi tokie individualistai plius minus buvom, bet aš turėjau ir vietinę chebrą bernų, kuri padėjo man susiorientuoti, pagelbėjo. <...> Man labai patiko, kad jie buvo ne tik open-minded lyginant su open-minded indoneziečiais, bet ir open-minded su lietuviais. <...> Su jais per muziką susibendravome, su kitais, su kuriais man nelabai pavyko išlaikyti ryšio, jie nelabai kalba angliškai, o mano indoneziečių kalba irgi... (Zuzana)

Ši informantės pasakojimas patvirtina R. Jenkins teiginį, kad asmuo yra sociali būtybė ir jis/ji tapatinasi skirstydamas (*classify*) save ir kitą, tačiau tai, kaip mes tai darome, yra daugiamatis veiksmas ir mažai tikėtina, kad jis bus nuoseklus ir/ar lengvai tarpusavyje derantis (Jenkins 2008, 6). Taigi, Zuzana tapatinosi ir su užsieniečiais, kurie pasižymi individualistinėmis savybėmis, bet ir su indoneziečiais, kurie buvo atvirų pažiūrų ir kalbėjo angliškai.

Prisiminus tai, jog tapatybė nėra tik mūsų pasakojimai apie save, bet ir kitų pasakojimai apie mus, čia išryškėja Arvydo, studijavusio Balyje, atvejis, kuris parodo asmens reakciją, kai apie nykstančias *savo-svetimo* ribas prabyla ne pats informantas, bet jo aplinkos žmonės.

Tu, Arvydai, jau nebe europietis esi, sako. Kodėl? Klausiu. Tu jau esi indonezietis, čili suvalgai daugiau nei mes, tu nebe europietis. Ir kas įdomiausia, kad aš toks vienas europietis, baltaodis, pritapau prie tų indoneziečių, tai aš kartais save identifikuodavau, kad gal aš iš kažkokių praeitų gyvenimų buvau azijietis <...> Atradau tuos žmones, kurie mane atliepia, koks aš esu viduje, išoriškai esu europietis, lietuvaitis, bet vidumi pajutau, kad esu va tų kraštų žmogus. (Arvydas)

Šis informantą persmelkęs suvokimas yra nuoroda į hibridinę tapatybę ir patvirtina mintį, kad mūsų pačių konstruojamų tapatybių ribos yra tokios. Kai tapatybė paties asmens yra suvokiama kaip hibridinė, ji nebėra fiksuota, ji yra dinamiška ir pozicionali (Easthope 2009, 68), tai matyti ir Arvydo atveju.

Kas suprantama, kaip vakarietiškumas, jau aptarta, o ką omenyje turi informantai, sakydami „indoneziečiai“? Indonezija yra sudaryta iš 33 provincijų ir, remiantis skirtingais duomenimis, joje gyvena daugiau kaip 633 etninės grupės, vyrauja daugiau nei 700 kalbų, o bendrine kalba, jungiančia visas etnines grupes, laikoma indoneziečių (*Bahasa Indonesia*) (Zahrasari et al. 2018; Ananta 2015). Tik trys iš devynių informantų kalbėdami apie indoneziečius juos skiria pagal etninę kilmę („dajakai“, „baliečiai“, „Javos žmonės“) ir socialines aplinkybes („vidiniai migrantai“). Čia išryškėja, kad Ramunė ieškojo panašumų su angliškai kalbančiais ir atvirų pažiūrų ar tos pačios socialinės klasės vietos gyventojais, bet ir su Balio salos gyventojais, kurie laikyti *savesni* dėl visai kitokių priežasčių:

Man labai patiko baliečiai. <...> Aš juos visą laiką lyginu su Javos žmonėmis. Baliečiai mažiau kalba apie pinigus, negu Javoje žmonės; jie [baliečiai – aut.] daugiau turi ryšio su gamta. Man įdomu, ypač Balyje, kai miršta žmogus tai ten visas kaimas gedi, rauda, per mikrofoną dainuoja dvi paras ar para, man net kažkuo gal Lietuvą priminė, pagoniškumas. Mes Lietuvoje esame... bent jau aš jaučiuosi, kad aš labai arti gamtos gyvenu ir man svarbu, kaip čia, susisinkinti [susiliesti – aut.], gamtos kaita. Man taip pasirodė ir baliečiai irgi taip gyvena, nes yra tas ryžių ciklas, šventės, derliaus nuėmimas. (Ramunė)

Taigi, Ramunė baliečius apibūdina kaip panašius į lietuvius dėl jų glaudaus santykio su gamta. O šis santykis atliepė pačios informantės tapatybę, kuri iki Indonezijos

formavosi Lietuvoje. Skirtingai nei baliečiai, Javos žmonės informantei pasirodė svetimi, nes šie nemoka atjausti ir yra neempatiški.

Ir pavyzdžiui, baliečiai labai jautrūs žmonės, o Javoj žmonės atrodo labai neempatiški, net nesupranta. Prisimenu, kai mane pamatė, aš ten verkiau, skrolinau telefoną ir man sakė, kas čia tau yra, tu nenormali? Kaip ir draugai, aš galvojau, ir supratau, kad nu... nė velnio ten ne draugai. Ir tikrai, tos empatijos, įsijautimo, kaip kitas gali jaustis ypač, kaip vakarietis gali jaustis, to nebuvo pas juos visai. (Ramunė)

Prisimindama jautrią situaciją, kuri jai nutiko migracijoje, Ramunė supriešina vakarietiškumą su Javos žmonių negebėjimu emociškai suprasti *kito*, ir būtent dėl to jie jai atrodo *svetimi*.

Tačiau kalbant apie tai, kaip sąveikauja emocija ir tapatybė – iki šiol niekas negali paaiškinti. Šiuo metu težinoma tik tai, kad emocijos glaudžiai susijusios su tapatinimusi, dažnai tapatinamės per prisirišimą, bet kitais atvejais – nebūtinai (Jenkins 2008, 6). Priminsiu, kad Zuzana studijavo vienoje iš Indonezijos provincijų, kurioje vyrauja islamo religija. Šioje vietovėje visuomeninei yra morališkai nepriimtina, kai netekėjusi mergina viešoje vietoje viena bendrauja su nevedusiu vyru, dar nepriimtinau, jeigu rodo glaudų ryšį. Zuzanos istorija parodo, kad kartais esi priverstas apriboti savo veiksmus tam, kad svetimoje aplinkoje visiems išliktum *savas* – ir patiems artimiausiems draugams, ir aplinkos žmonėms.

Turėjau tokią situaciją, kalbu su vienu indoneziečiu, ir jis man pasakoja savo šeimos istoriją, ir ji tikrai labai liūdna, jam jau ašaros kyla. Jautrus momentas, norėčiau apsikabinti, nes noriu tą žmogų palaikyti, ne dėl to, kad jo žaviuosiu, noriu su juo permiegot, ar dar kažką, bet tiesiog tai yra žmogiška situacija. Ir aš negaliu to padaryti, negaliu to padaryti, nes mus stebi, o mes jau ir taip sėdim one-on-one ir aplinkiniai žmonės tai mato ir jau yra labai daug, ir jeigu aš jį priliesčiau jam pačiam būtų nesuvokiama. (Zuzana)

Visgi galima suprasti, kad Zuzana bandė būti *sava*, kai iš tikrųjų jautėsi svetima negalėdama draugui išreikšti palaikymo taip, kaip yra įpratusi savo kultūrinėje terpėje, kurioje užaugo.

Jau minėta, kad tyriamąją grupę galima traktuoti ne tik kaip studentus, bet ir trumposios migracijos dalyvius. Arvydas pasakoja, kad Balyje gyveno name kartu su indoneziečiais, kurie kalbėjo angliškai (vienas iš esminių lietuvių tapatinimosi su

indoneziečiais elementų) ir buvo migrantai (Arvydo atveju tai galimai dar vienas tapatinimosi elementas):

*...Ir aš susiradau kambarį name, kuriame gyveno **vietiniai indoneziečiai**, bet jie yra **ne balniečiai**, o tie **vidiniai migrantai**. Jie yra iš Džakartos.<...> Kai atsikrausčiau ten tada dar jis vienas gyveno. Jis man **parodė, kur čia pavalgyt** galima, **padėjo išsinuomot** pirmą **motorolerį**. Jis mane, žinai, **kaip tėvas**, už rankos... jis mane po truputį **jvedinėjo**. Ir kas man patiko, kad ne staigiai, o po truputį, duodavo erdvės susivokti, priprasti. Ir jis mėnesį po atsikėlimo **pradėjo mane pažindinti su savo draugais, tais irgi iš Džakartos**. (Arvydas)*

Matyti, kad *išvietinimas* žmogui turi didžiulę reikšmę. Arvydas tapatinasi su kitu žmogumi, nes juos abu vienija panašios migracinės patirtys. Jam padėjusį draugą jis palygina su tėvu.

Analizuojant informantų interviu matyti, kad, kalbėdami apie „indoneziečius“ kaip *svetimus*, informantai dažniausiai jiems priskiria indoneziečių kalbos vartojimą, kolektyviškumą ir islamo religiją (pastarąją skirtį plačiau aptarsiu kitame poskyryje). Kalba yra vienas svarbiausių grupinės tapatybės žymenų (Edwards 2009, 2), ji leidžia asmeniui dalyvauti kolektyvinėje plotmėje ir skatina refleksyvų savęs vertinimą santykyje su *kitu* (Jenkins 2008, 143). Nepaisant to, kad didžioji dalis informantų į Indoneziją vyko mokytis indoneziečių kalbos, tačiau jiems prireikė nemažai laiko, kad įgytų naujos kalbos pagrindų ir kai kuriems to vis tiek nepakako validiems socialiniams ryšiams užmegzti.

*Pradėjau lankyti zumbą, norėjau sportuoti, **norėjau įsilieti į visuomenę**. Mane **mielai priėmė**, bet, aišku, **niekas angliškai ten nešnekėjo**, mane supuldavo, **indonezietišškai kalbina**, **nežinau ką atsakyti**. <...> Tarp mūsų **buvo didelis kalbos barjeras, jeigu aš būčiau mokėjus kalbą normaliai ir galėčiau daugiau bendrauti**, bet... kiek tu gali susibendrauti su žmogum, kai neturi žodžių? (Unė)*

Kaip matyti, dėl kalbos barjero informantė negalėjo tapti vietinių moterų, kartu lankančių zumbą, grupės dalimi ir panašumo savo aplinkoje ieškojo su tuo, su kuo gali susikalbėti, šiuo atveju – kalbančiais angliškai.

Kad išmoktų indoneziečių kalbą, Arvydas pasakoja tam skyręs daug laiko. Mokykloje jis likdavęs po pamokų ir mokydavosi papildomai, o namuose kalbą praktikavo su indoneziečiais. Arvydas prisimena, kad kai jo indoneziečių kalbos lygis jam jau padėjo

susikalbėti su vietos žmonėmis, pasikeisdavo ir jų požiūris į jį. Panašiai kalba ir Ramunė.

*Kiekvieną dieną girdėdavau, kaip jie [kambariokai – aut.] tarpusavyje kalba indonezietišškai, stengdavausi įsiterpti su jais, pramokdavau, bandydavau pasakyti, jie ten pataisydavo, jeigu neteisingai išstardavau ar pasakydavau gramatiškai netaisyklinga forma jie mane pataisydavo. <...> Į kokį warungą [gatvės užėjimą – aut.] atvažiuodavau, tai man pirštu rodydavo, čia nusiimk tapkes, čia pasiimk lėkštę, bet **aš kai atsakydavau indonezietišškai, tai jiems praeidavo noras mane mokyti, nes suprasdavo, kad ok, čia šitas savas.** (Arvydas)*

*Indonezijoje aš moku vietinę kalbą ir jaučiuosi, kad aš galiu, na tu pagauni apie ką jie šneka, ir aš ten, pavyzdžiui, **išmokau slengo, kažkokią nesąmonę pasakau tyčia, tai jiems tada juokinga ir man atrodo, per tą humorą gali ryšį fainesnį užmegzti.** (Ramunė)*

Ramunės ir Arvydo pasakojimai parodo, kad indoneziečių kalba vieniems informantams gali būti skiriančiu kriterijumi, o kitiems – vienijančiu. Būtent per kalbą tampame bendruomenės dalimi. Matyti, jog įvaldžius vietos kalbą, ėmė kisti Ramunės ir Arvydo socialiniai ryšiai.

Kaip vienas iš skiriančių bruožų informantų pokalbiuose minimas individualumas ir kolektyviškumas. Verta pastebėti, kad ten būdami informantai įvairiais būdais ieškojo, kaip tapti naujos bendruomenės dalimi, tačiau saugojo savo privatumą, aukštino individualumą ir brėžė ribą tarp savęs ir kolektyvinės bendruomenės. Visgi ten susikurtas ribas grįžus bandyta perbraižyti.

*Jie labai bendruomeniški. Ten pabuvus supratau, kad čia norėčiau didesnio bendruomeniškumo, daug labiau pradėjau vertinti, kad mano šeima labai didelė ir gana bendraujanti. <...> **Aš kaip ir turbūt dauguma lietuvių esu introvertė, bet tas bendruomeniškumas... nu supratau, kad daug lemia, kokio aplinkoj tu augi, nes ten aš jau kitokia pasidariau, nei čia esu. Dabar vėl tokia pati.** O ten, ten visai kitokia buvau. (Austė)*

Šis informantės pastebėtas savo pačios kismas rodo, kad skirtingame kontekste „aktyvuojame“ skirtingus elementus, pagal kuriuos tapatinamės, tačiau migracinės patirtys išlieka reikšmingos tapatybės kūrime. Panašus yra ir Unės atvejis, kai privatumas ir individualumas būnant kolektyvinėje bendruomenėje laikytas saugotinu.

Privatumo nebuvimas vienas didžiausių iššūkių, nes Europoje visai kitaip matom privatumą, pas juos nėra suvokimo... t.y. jei tu vienas, tai jie iš karto prisijungia. Jie negalvoja: o, dabar neleisiu jai būti vienai, ne, jie iš

gero, jiems atrodo, kad reikia būti bendruomenėje, su žmonėmis, bet man šitos pagalbos labai nereikėjo. (Unė)

Nors informantė teigia, kad bendruomeniškumo Indonezijoje jai nereikėjo, tačiau kaip matysime toliau, grįžusi į Lietuvą, ji pati to ėmė ieškoti, o tai sufleruoja požiūrio apie kolektyvinę tapatybę kaitą.

Apibendrinant poskyrį galima pasakyti, kad informantų kalboje pasirodanti skirtis vakariečiai-indoneziečiai yra viena ryškiausių, tačiau kiekvienas iš šios skirties dėmenų – ir vakariečiai, ir indoneziečiai – savyje talpina daugybę skirtingų elementų ir jie neturėtų būti matomi kaip homogeniniai dariniai. Kiekvieno individo atveju tapatinamasi pagal skirtingus kriterijus, bet ryškėja tendencija, kad lietuviams studentams Indonezijoje *savi* (o gal *savesni*?) buvo tie indoneziečiai, kurie yra išsilavinę, kalba angliškai, yra panašios ar tos pačios socialinės klasės, atvirų pažiūrų, kurie užaugo Vakarų populiariosios kultūros įtakoje ir jos tebėra veikiami. Informantai su Indonezijos gyventojais tapatinosi per bendras, pavyzdžiui, migracines, patirtis ir emocinį ryšį. Vieni iš ryškiausių *svetimumo* kriterijų informantų įvardinta indoneziečių kalba, nes jos nemokėdami negalėjo užmegzti ryšių ir palaikyti santykių su vietos žmonėmis, taip pat kolektyvinei bendruomenei būdingi bruožai, nes atvykę iš individualistinės visuomenės turėjo elgtis kitaip, nei jiems būtų būdinga.

5.2 Krikščionys (katalikai)–hinduistai–musulmonai

Minėta, kad tapatinimasis gali būti įvairaus pagrindo – kultūrinis, lyties, seksualinis, etninis, religinis, socialinės klasės, nacionalinis, regioninis ir kiti. Teigiama, kad migracijos kontekste būtent etniškumas ir religija tampa ypatingai svarbiais tapatybės žymenimis (La Barabera 2017, 3), tad šiame poskyryje aptarsiu Lietuvos studentų tapatinimąsi religiniu pagrindu.

Beveik visi tyrime dalyvavę informantai, išskyrus vieną, yra nepraktikuojantys katalikai arba ateistai. Dalis asmenų, ypač tie informantai, kurie gyveno musulmoniškose provincijose, su vietos žmonėmis teigė nesitapatinę būtent dėl islamo religijos.

Kur aš gyvenau, Surabajos mieste, Rytų Javoj, labai musulmoniška ir tas jautėsi, kad esu ne musulmonas, o jie yra musulmonai, kad aš nesikeliu 4 ryte, o jie keliasi. Ta atskirtis tokia jautėsi... (Rytis)

Labiausiai sutariau su Amerika, Lietuva ir Zimbabve, mes visi kaip ir esame krikščioniškų šalių atstovai, išsivystymo lygiu mes kaip ir labai

*skirtingi, bet ten būnant **man pasirodė, kad bendraujame dėl religinio aspekto.** (Unė)*

Unė teigia, kad studijų metais labiausiai bendravo su kurso draugais. Kas juos visus vienijo, anot jos pačios, buvo tai, kas visi jie buvo iš krikščioniškų šalių. Paklausta, kodėl mažiau bendravo su islamą išpažįstančiais vietos žmonėmis, informantė teigė, kad tapatintis su jais buvo sudėtinga, nes nepavyko visavertiškai vienas kitą suprasti.

*Na, pavyzdžiui, tu **matai kaip ir tą patį daiktą – vyno taurę, tu žiūrėdamas į ją matai, kad čia linksmumo šaltinis ar socializacijos galimybė, o kitas tame mato blogį, nuodėmę.** Tai labai sunku turėti gilų ryšį, kai tą patį dalyką matai skirtingai, gal dėl to taip natūraliai susiklostė. O kadangi kraštas [kuriame gyvenau – aut.] islamiškas, aš manau, kad tiem **grupiokam, kurie buvo musulmonai, jiems buvo sava terpė, o mums buvo labai svetima, mums norėjosi turėti ką nors, kas tave supranta.** (Unė)*

Krikščionių (katalikų) ir musulmonų priešprieša išryškėjo daugumoje pokalbių. Saulės teigimu, vietos katalikai jai atrodė santūrūs, kuklūs; vadina juos išsilavinusiais, o žmonės gatvėje lygina su nemandagiais asmenimis ir juos sieja su islamo religijos išpažinėjais.

*Aš pati šiaip važiuodavau į mišias, **aš Lietuvoje lankau bažnyčia, ta prasme sekmadieniais einu į mišias. Ir ten laikiausi tos pačios tradicijos.** <...> Ir gal čia labai subjektyvu, bet **aš pastebėdavau skirtumą tarp katalikų ir musulmonų.** Man atrodo, kad **katalikai ten visuomet labiau išsilavinę buvo, niekada niekas manęs ten pirštais nebadė, akim nevarstydamo, jeigu pasižiūri kukliai, tada greit nisisuka. Aš jausdavausi kažkaip kitaip, nei gatvėje, kai jie ten rėkia, šaukia, visi nori fotografuoti.** (Saulė)*

Tačiau ne visiems informantams islamo religija tapo pagrindu brėžti savo-svetimo ribą. Kaip tik atvirkščiai. Arvydas ir Ramunė pasakoja, kad jiems buvo įdomu susipažinti su kai kuriomis islamo praktikomis. Arvydas draugus musulmonus vadina tolerantiškais ir atvirų pažiūrų. Šie kriterijai, kuriuos jis pabrėžia yra tie patys, kurie priskirtini tam, kas patenka į žodžio „vakarietiškumas“ sampratą.

*Gyvenau juk su draugu, kuris **buvo musulmonas, kartą per savaitę jie turi ten savo badavimą, aš, pavyzdžiui, smalsumo vedinas, sakau su tavim pabadausiu.** Tai vat **išbandžiau tuos badavimus, ką daro musulmonai, man buvo įdomu visame tame dalyvauti, nes tai yra gyvenimas, tai, kas mane supa.** <...> Kas man patiko, kad **jie mane nekritiškai priimdavo.** Adekvaciai, nevertindami per daug, nekritiškai, ai, jis ne musulmonas, tai*

jis neverta su mumis leist laiko, jie žiauriai buvo open, tolerantiški, open-minded. Bet vėlgi pritrauki panašius į save. (Arvydas)

*Man šiaip labai įdomu būdavo, tai, man kažkaip religija yra dalykas, kuris užkliūva mažiausiai, neskaitant to, kad kaimuose mečetėj, kai kalba ant bule, varo ir pateikia mus kaip blogą pavyzdį, tai čia taip Javoj esu tai patyrusi. Bet šiaip ne, man įdomu, **aš pati norėdavau patirti ten ir tą Idul Fitri** [musulmonų švenčiama ramadano pabaigos šventė – aut.], varydavau visur per draugų namus ir tai.. man įdomu buvo. (Ramunė)*

Egidijus sako, kad „oficialiai yra pakrikštytas kaip katalikas“, bet „religiniai pamokslai nepapirko“. Nepaisant to, jo draugė, su kuria užmezgė romantinius santykius, yra katalikė. Būtent katalikiška religinė tradicija – Velykų šventė – sujungė jį su draugės šeima.

Draugė užauginta kaip katalikė. Su jos mama daug turbūt tų bendrų taškų suradome, nes ji yra katalikų tikėjimo. O tėtis išpažįsta islamą, bet jis nėra tikras musulmonas, nepraktikuojantis. Alaus išgėrėm su juo. O su mama daug bendrų dalykų, daugiau su mama nei su tėčiu. <...> Mes buvom nuėję per Velykas [pas draugės šeimą – aut]. Supažindinau su mūsų tradicijomis. Draugės teta irgi yra katalikė, mes kai marginom kiaušinius irgi nuvežėm, parodyti, kaip pas mus yra. Radom bendrumų per šventę. (Egidijus)

Pastebėtina, kad net ir trumposios migracijos kontekste buvimas nekasdieninėje religinėje terpėje ir nuolatinė sąveika su tos vietos žmonėmis daro įtaką ribų brėžimui. Unė, kuri interviu metu sakė, jog daugiausia Indonezijoje bendravo su kurso draugais iš krikščioniškų šalių, grįžusi jaučiasi kitaip – islamas ir jo išpažinėjai jai pasidarė *savesni*.

Jaučiu, kad ir mano supratimas apie islamą yra kitoks, nei Lietuvoje sutinkamų žmonių, kad ir kaip mane erzino dalykai, ar ten būdama labiau laiką leidau su krikščionimis, bet iš kitos pusės aš matau daug panašumų, o pas mus yra labai priešinama: musulmonai blogi ir panašiai <...> Man atrodo, aš esu pasidariusi tokia islamo advokatė, tokia gynėja. Dabar mano visas suvokimas apie islamą yra iš šios religijos atstovų stebėjimo. (Unė)

Įdomu dar ir tai, kad po Indonezijos Unės religinė tapatybė sustiprėjo ir įgavo naujų aspektų, kuriuose juntama Indonezijoje patirto, bet tuo metu šalintosi bendruomeniškumo įtaka.

Kitas dalykas, aš susidomėjau religinėmis bendruomenėmis grįžus. Supratau religinių bendruomenių svarbą, pamačiau, ką duoda religinė bendruomenė, kur jie visi yra kartu, vieni kitiems padeda. <...> Aš gi

lankiau pernai religinės bendruomenės kursus, pradėjau matyti bažnyčių ne tik kaip pastatą ir kunigus. Dabar man tai yra daug daugiau. Man anksčiau Bažnyčia, prieš Indoneziją, buvo pastatas ir kunigai. Pedofilai, pinigų renkantys ir mokesčių nemokantys ir prabangiom mašinom važinėjantys. Bet man buvimas Indonezijoje parodė, kad bažnyčia, ar tiksliau religija, yra ne imamas ir mečetė, o žmonės, kurie ten ateina. O jų yra ir gerų, ir blogų. Kaip ir kunigų, tikriausiai. (Unė)

Trys iš devynių informantų studijavo Balyje, kuriame vyrauja hinduizmas. Tačiau, kalbėdami apie savo kasdienes sąveikas ir socialinius ryšius su vietos žmonėmis, jie nemini šios religijos kaip veiksnio, dariusio tam kokią nors įtaką.

Arvydas pasakoja, kad Lietuvoje jis buvo užaugintas pagal krikščioniškas tradicijas, bet būtent migracijoje, studijuojant Balyje, suvokęs kintantį savo santykį su religija ir įvairių religijų išpažinėjais. Informanto kalboje justu jo religinės tapatybės kismas ir šio vykstančio kismo reflektavimas:

Esu užaugintas pagal krikščioniškas tradicijas: pirmą komunią priėmęs, krikštytas, viskas ok, sekmadieniais vaikas būdamas eidavau į bažnyčią, viskas okey, aš visą tą dariau, nes toks buvo auklėjimas šeimoj, tokia tradicija. Bet tai man nemišo, kad esu atėjęs su tokia priešistore. Žinai, tiesiog, kai išvažiavau ten, supratau, kad man patogų gyventi su visais ir man geriausia neturėti jokio santykio su viena religija, ta prasme, visas religijas priimti. Priimtas jas tiesiog visas, tik savęs netapatinti su viena, o gyventi su jomis vienodai. Aš turėjau labai puikių draugų musulmonų, nuostabūs, aš su jais gyvenau. Jokių problemų su islamu, gyvenau indiškam hindu, balinietiškam hindu, kuo puikiausiai. Nes ar tau reikalinga religija priimti kitą žmogų? <...> Gražiai mąstyk, teisingai kalbėk, gražiai elkis su kitais – šitie komponentai praktiškai tau gali būti religija. Ir tau nereikės jokios religijos. Tada supratau, kad galiu gyventi bet kokioj terpėje, bet savęs netapatindamas. Nes kiekviena religija iš tavęs reikalauja dėmesio, atsidavimo, o man norisi laisvam būti.
(Arvydas)

Arvydo istorija parodo, kad tapatybė neturi pabaigos, ji niekada nėra statiška, ji kinta, tapatybė – tai nuolatinis veiksmas, tapsmas, o šis veiksmas juo ryškesnis juo labiau jame atsirada susitikimo su kitu dėmuo.

Apibendrinant šį poskyrį, darytina išvada, kad didelei daliai informantų būnant Indonezijoje religija tapo pagrindu brėžti savo-svetimo ribą. Nepaisant to, kad beveik visi studentai iš Lietuvos yra nepraktikuojantys katalikai ar ateistai, glaudesnius santykius jie mezgė su kitais savo aplinkoje esančiais katalikais, rečiau musulmonais. Vienas informantas, artimai bendravęs su islamą išpažįstančiais asmenimis ir kartu su

jais gyvenęs, juos apibūdina kaip tolerantiškus, atvirus, o tai yra tie patys kriterijai, kurie aptinkami ir informantų „vakarietiško“ sampratoje. Trys iš devynių informantų, kurie studijavo Balyje, nemini hinduizmo, kaip veiksnio, dariusio kokią nors įtaką jų socialiniams ryšiams.

6. SOCIALINIAI RYŠIAI SUGRĮŽUS

6.1 Santykių (ne)palaikymas

Išvykę iš aplinkos, kurioje daugelis informantų išgyveno tapatybių kismus, ir pabaigę studijas, kurių metu, jų pačių žodžiais kalbant, įgavo įvairaus patirčių, keičiančių gyvenimą ir suvokimą, grįžę į Lietuvą daugelis jų ieško būdų, kaip išlaikyti pradėtus megzti socialinius ryšius.

Iš atsakymų matyti, kad didžioji dalis informantų palaiko ryšius su užsieniečiais kursiokais ir tais indoneziečiais, kuriuos jie apibūdina kaip kalbančius angliškai, atviru pažiūrų, tolerantiškus, panašios socialinės klasės ir patyrusius Vakarų popkultūros įtaką. Visgi nuolatinių socialinių ryšių palaikymo iššūkiu informantai įvardija socialinio vaidmens pasikeitimą (sukūrė šeimas), laiko stoką, laiko juostų skirtumą ir fizinį atstumą.

Palaikau ryšį su tais pačiais žmonėm, bet darosi vis sudėtingiau ir sudėtingiau, nes draugai apsiženiję ir nebe tiek laiko gali skirti. Taip pat ir dėl laiko skirtumo, <...> aš kai turiu laiko parašau kursiokei iš Papua, o ji po 10 val. atsako, tai taip niekada ir nesusiskambinam, kad realiai pašnekėtume. <...> Su kultūrinės programos dalyviais angliškai bendraujame, bet su indoneziečiais miksu tokiu – angly, indoneziečių.
(Austė)

...kad nuolat su kažkuo bendraučiau [su kuo susipažinau Indonezijoje – aut.], tai taip nėra. Išskyrus lietuvį, su kuriuo mokiausi. <...> Man sunku išlaikyti kontaktą su žmonėm, kurie nėra čia ir dabar. Čia, šalia manęs. Man draugystė ir bendravimas yra per bendrus potyrius. (Unė)

Kaip teigia Jenkins, esame socialūs gyvūnai, dažniau ieškome ne skirtumų, o panašumų. Būtent per panašumus esame linkę grupuotis ir panašumas yra aiškiausias kolektyviškumo matmuo (Jenkins 2008, 103), tad čia verta pastebėti, kad beveik visi informantai užmezgė translokalias draugystes: su kitais lietuviais studentais jie susipažino Indonezijoje, o po studijų baigimo šias draugystes „perkėlė“ į Lietuvą. Translokalių draugysčių tinklas yra persipynęs ir, kaip tapo aišku po visų interviu, kai kurie iš mano kalbintų informantų yra vieni kitų draugai. Tyrimo metu pavyko išsiaiškinti, kad translokalių draugysčių grupių Lietuvoje yra mažiausiai dvi ir jas sudaro nuo 5 iki 10 asmenų. Jie dažnai susitinka ir bendrauja gyvai, o nuolatinį ryšį palaiko naudodami *Messenger* ir *Whatsapp* susirašinėjimo programėles. Abiem atvejais grupę sudaro bent du asmenys iš tos pačios studijų laidos, tačiau į ją „priimami“ ir kitų metų kultūrinių programų absolventai.

Tai mes gi, lietuviai, kurie buvom Indonezijoje, turime Whatsapp grupę ir susirašom <...> ir faina, kad ne tik mūsų metų to kurso žmonės, bet yra ir kitų lietuvių, kurie skirtingais metais dalyvavo. (Unė)

Su visais, su kuo susipažinau ten, lietuviais, palaikau ryšį dabar čia, Lietuvoje. Mes net sakydavome, darome indoneziečių susitikimą, ir ateinam tik lietuviai. Nėra ten indoneziečių (juokiasi). (Emilija)

Tik juokais pasakytas Emilijos palyginimas, kad lietuviai po metų studijų save įvardija indoneziečiais, parodo, jog po migracijos, grįžus į Lietuvą, skirtis vakariečiai-indoneziečiai išblėsta, ji nebėra tokia pat ryški ir skirianti, kaip kad buvo Indonezijoje. Tačiau būtent Indonezija tapo ir tebeišlieka translokalių draugysčių pagrindu. Transokalių draugysčių grupių nariai teigia, kad priešasčių, dėl ko jie iki šiol susitinka, esama įvairių: visi kartu eina į kino teatrą žiūrėti filmų, kurių turinys yra susijęs su Indonezija, drauge lankosi azijietiškos virtuvės restoranuose, švenčia vieni kitų gimtadienius. Čia itin išryškėja jų kolektyvinės tapatybės dėmuo.

Kažkas vis tiek su Indonezija būna susiję, kad mes susitinkame. Ar į filmą einame, ar Indonezijos ambasada pakvietė, ar kažkada susitikome, kai grįžo vienas iš ten buvusių. Visvien, nėra, kad iš lempos, bet vis tiek tą mūsų ratelį vienija Indonezija. Nes juk tiek amžiumi, tiek pomėgiais, tiek gyvenimo būdu esame skirtingi, bet mus vienijantis dalykas yra Indonezija. (Unė)

[Susitinkate dėl kokių priešasčių? – aut.] Gali būti gimtadienis, arba susitinkam, ir viskas. Arba būna vienas ar kitas iš kažkur kažką gaudavo indonezietiško, ar Kopi saldainukų, ar Sampurnos cigarečių, kažkas kažką atsinešdavo, kas ką turėdavo. (Emilija)

Akivaizdu, kad informantai bendrauja vieni su kitais, nes jaučiasi suprantą vienas kitą, o jų draugysčių „rišamąją“ medžiaga, kolektyvinės tapatybės pamatu, tapo Indonezijoje išgyventos patirtys.

Ėjau šiandien su tavim susitikti ir aš galvojau, domestic apsirengiau, pochui, svarbu, kad galvą išsiplovčiau, o tai yra daug, kad gali išsiplauti galvą su šiltu vandeniu. Na, supranti, perkainuoji vertybes, tada draugas pasirenki pagal jas, neisi draugauti kas turi visai kitokias vertybes, turi kažkas vienyti, kažkoks bendrumas būtų. O kodėl svarbu? Kad suprastų tave santykiuose, o jeigu nesupras, bus sunku. (Zuzana)

Ir kodėl su jais [lietuviais studijavusiais Indonezijoje – aut.] bendrauju – tai lygiai tas pats, ten būdama bendravau su expactais, nes jaučiausi, kad jie mane supranta, tai grįžus į Lietuvą jaučiu, kad būtent šitie žmonės mane supranta, nes tikrai grįžusi iš Indonezijos kai kuriais aspektais Lietuvoje su žmonėmis šnekėdama kartais jaučiuosi nesuprasta. <...> Tai

ką mes patyrėme, sunkaus patyrėme kartu, tą jau praėjome, o dabar kartu iš to juokiamės, nes suprantam. Tai turime kažkokią vienybę, supratimą. (Unė) (Informantė nr. 9)

[Apie ką bendraujate? – aut.] Vis tiek didelė dalis pašnekame apie keliones. Visi tie žmonės pakeliauja, tai kas kur buvo, tikrai yra apšnekėta. Ir šeimos yra sukūrę, negaliu sakyti, kad surimtėję žmonės, tiesiog atsirado kiti prioritetai. Tai šeimos, kelionės, darbai, tai kas dabar mums aktualu. Apie Indoneziją gal ir užsimenam žodžiu kitu, kas su kuo pabendravęs, tai manau tiek. (Informantė nr. 6)

Ramunės ir Zuzanos istorijos atskleidžia ir kur kas didesnius socialinių ryšių pokyčius: savais laikyti draugai grįžus po studijų Indonezijoje tapo svetimi. Pagrindine to priežastimi galima laikyti informančių tapatybės kismą, kuri jos patyrė Indonezijoje, ir per metus pakitusius draugų socialinius vaidmenis.

Atrodo, kad viskas kas buvo iki Indonezijos, tas gyvenimas, tarp jo ir manęs atsirado kažkokia siena. Net čia Lietuvoje [po grįžimo – aut.] nutrūko mano ryšiai. Pavyzdžiui, prieš išvažiuojant aš buvau įsiliejęs į barų kultūrą, išvarydavau į miestą, man kaip į darbą būdavo, per savaitę tris kartus varydavau. Su drauge susitinkam bare, geriam, bernas neatrašo ir tu gali sėdėti iki šeštos ar septintos ryto ir nagrinėti, kodėl jis neatrašo. Jau po to, Indonezijoje, būdavo susirašinėjame su drauge apie tuos pačius bernus ir aš nesuprantu, aš negaliu į tai gilintis, palaikyti draugės, man atrodo tai taip beprasmiška. Po metų grįžtu, nueinu į tą barą ir matau tie patys draugai sėdi tame bare. Ble, aš jaučiausi, kad grįžau išgyvenusį Indoneziją. Ne pagyvenus, o išgyvenus. O tu, blet, ką per tą laiką padarei? Ir toks žinai... nu jau negalėjau grįžt į tą patį liūną ir man atrodo, kad kažkaip prasivalė pasąmonė. (Zuzana)

Sakau, Indonezija man padovanojo daug draugų čia, Lietuvoje. Nes kai grįžau, mano draugės... nebuvo su kuo išgerti čerkos, nes jos arba nėščios arba maitina. Tai žodžiu, bent iš ten atsivežiau draugų į Lietuvą. (Ramunė).

Remiantis informantų atsakymais apie jų socialinius ryšius sugrįžus iš migracijos, aiškėja, kad didžioji dalis labiausiai juos palaiko su užsieniečiais kurso draugais ir angliškai kalbančiais indoneziečiais. Taip pat pastebėta, kad grįžę informantai buriasi į translokalių draugysčių grupes; tokių grupių pavyko identifikuoti bent dvi. Informantus vienija panašios Indonezijoje išgyventos patirtys ir veikia tai, kad jie migravo iš egocentrinės visuomenės į sociocentrinę (kolektyvinę) visuomenę ir pastarosios visuomenės bruožus perkelia į Lietuvą, čia palaikydami translokalias draugystes. Tai byloja apie kolektyvinį tapatybės dėmenį ir jo svarbą individui sugrįžus.

6.2 Kitos saistymosi su Indonezija formos

Iš pokalbių su informantais matyti, kad jiems grįžus įvairių saistymosi su Indonezija formų aktyviau ieško tie informantai, kurie pagal kultūrinių mainų programą buvo išvykę studijuoti indoneziečių kalbą, tuo metu tie, kas studijavo fotografiją, šokius, po kurio laiko to nebedaro. Tai sietina ir su trumpu migracijos terminu ir su tuo, kad būtent per kalbą yra veikiama asmens tapatybė.

Tie, kurie mokėsi kalbos, ir dabar tebeieško įvairių būdų, kaip suaktyvinti savo prisiminimus ir įspūdžius: kai kurie tebeklauso muzikos indoneziečių kalba, žiūri Indonezijoje ar apie Indoneziją sukurtus kino filmus, lanko indoneziečių kalbos nuotolinius kursus, kuriuos organizuoja Indonezijos ambasada Danijoje, primena sau apie šią šalį per kulinariją.

*leškau sąsajų, bet kuo toliau, žiūriu, tuo mažiau ir man tas nepatinka, nes ir **atsiminimai blėsta** ir noras, žavėjimasis Indonezija. Čia jau porą kartų **mokiausi kursuose per indoneziečių ambasadą Danijoje, buvom renginy, kai ambasadorė buvo atvažiavusi, aš vis dar turiu youtube ir aktyviai pasiklausau indonezietišku dainų, netflixė pasižiūriu indonezietiškus filmus.** Per žiemos šventes rodė filmą, kur į Indoneziją keliavo šeima ieškoti Kalėdų senio. Aš gyvenime nebūčiau ėjus į tokį filmą, bet kadangi buvau Indonezijoje – tai ir ėjau. Tai tų sąsajų yra. Netgi savo telefone turiu indonezietiško radijo appą ir klausau indonezietiška. (Unė)*

*Muzika, kino filmai, serialai – nelabai, **galbūt per gastronomiją.** Vilniuje gyvena tokia Maja, kuri turi savo versliuką – virimo, kepimo tai kartais draugė pas ją užsisako indonezietiškos virtuvės patiekalų. Sakyčiau, **kas dabar likę – išimtinai gastronomija.** (Egidijus)*

*Kažkuriuo momentu **po grįžimo filmus labai žiūrėjau. Muzika taip, dalyvavo labai tenai būnant, dabar paklausau gamelano;** tokia indonezietiška instrumentinė muzika. Būna pasileidžiu Javos gamelano, nes jis ramesnis, balinietiškas labai energingas, aktyvus. Jo, dalyvauja [Indonezija mano gyvenime – aut.], be jokios abejonės. (Arvydas)*

Kaip matyti iš išsakytų minčių, glaudumui ir saistymuisi poveikį turi tai, prieš kiek laiko studentas grįžo iš Indonezijos. Grįžusių prieš ketverius-penkerius metus saistymosi būdai ir formos įvairiapusiškesnės, tačiau tikslinga jų paieška su laiku mažta.

Didžiosios dalies informantų saistymuisi su Indonezija įtakos turi Indonezijos Respublikos ambasada Danijoje. Ji organizuoja Indonezijos nepriklausomybės dienos minėjimą Lietuvoje, dalyvauja įvairiose renginiuose, organizuoja susitikimus su indoneziečių bendruomene, gyvenančia Lietuvoje, ir kultūrinių programų alumnaus,

organizuoja virtualius indoneziečių kalbos kursus. Tokiu būdu ambasada prisideda prie informantų, kurie nori palaikyti ryšį su Indonezija, tapatybės konstravimo jau už Indonezijos ribų.

Po grįžimo tas pirmas buvo iškvietimas švęsti [Indonezijos – aut.] nepriklausomybės rugsėjo mėnesį, kur vyksta Naručio viešbutyje. Tai aš manau, kad čia ambasados yra didelis indėlis. Per ten susipažinau su tais vietiniais, kurie čia gyvena. Ir su vietinėm merginom, kurios ištekėjusios už indoneziečių. Ir kartais susirašom, pakviečia. Tai aš manau, kad jei ne ambasada, mes su tavim nebūtume susitikę, susipažinę. (Austė)

Be abejo, kai grįžau, man buvo įdomu pažinti, kas iš Indonezijoje čia gyvena. Tai čia prie to labai prisidėjo Indonezijos ambasada ir jų renginiai Litexpo. Vedžiau juos penkis metus, kasmet. Tmpriai bendravau ir draugavau. Kitas dalykas – pakeičiau savo veiklos profilį, pradėjau lydėti grupes į užsienį, tai aš į Indoneziją grįžau ir ne kartą. <...> Trys dalykai šiandien mane saisto su Indonezija: indonezietis sesers vyras, Indonezijos ambasada ir kelionės. (Arvydas)

Iš anksčiau cituoto Unės, taip pat Austės, Arvydo pasakojimų galima suprasti, kad Indonezijos ambasada Danijoje net ir pasibaigus kultūrinei programai ir metams bėgant prisideda prie informantų tapatybės konstravimo. Siūlydama nemokamus nuotolinius indoneziečių kalbos kursus ir dėdama pastangas lavinti alumnų indoneziečių kalbos žinias, Indonezijos ambasda įgyvendina valstybės numatytą politiką, tačiau tai jau kito tyrimo tema.

Apžvelgiant šį skyrių pažymėtina, kad grįžus iš migracijos lietuviai palaiko ryšius su tais indoneziečiais, kurie atitinka *savumo* kriterijus, tai reiškia, kad kalba angliškai, yra išsilavinę, priklauso vidurinei socialinei klasei, pasižymi individualistinėmis savybėmis, yra sekuliarūs bei veikiami Vakarų populiariosios kultūros. Verta pabrėžti, kad būdami Indonezijoje lietuviai sukūrė translokalias draugystes ir tokių draugysčių grupių, kurių nariai saistosi dėl bendros Indonezijoje įgytos patirties, esama bent dviejų. Indoneziečių kalbą studijavę lietuviai grįžę yra linkę ieškoti įvairių saistymosi su Indonezija formų, tačiau toks poreikis metams bėgant po truputį mažėja. Informantų tapatybės kismą Lietuvoje per indoneziečių kalbos mokymąsi ir/ar per dalyvavimą kultūriniuose renginiuose stengiasi palaikyti Indonezijos ambasada Danijoje.

IŠVADOS

Į tapatybę žvelgiant kaip į procesą (Sarup 1996; Barth 1969; Jenkins 2008; Lawler 2014) ir šį procesą suvokiant kaip nuolatinį *savo-svetimo* ribų brėžimą (Barth 1969), ryškėja, kad trumpalaikė migracija turi įtakos žmogaus tapatybės formavimuisi, o prie to prisideda ir migracijoje kurti socialiniai ryšiai, kurie (priklausomai nuo kiekvieno individualaus atvejo) palaikomi arba nepalaikomi sugrįžus. Šiame darbe pristatoma, kaip lietuviai, studijuodami kultūrinėse programose Indonezijoje, konstruoja savo tapatybę trumposios migracijos kontekste ir kaip tai veikia jų mezgamas draugystes, santykius ir apskritai – socialinius ryšius. Darbo tikslams atkleisti buvo naudotasi kokybinio tyrimo – pusiau struktūruotų interviu, atliktais su devyniais informantais, – medžiaga. Retrospektyviniuose pasakojimuose atsiskleidė, kaip informantai konstruoja *savumą* ir *kitoniškumą* skirtinguose trumposios migracijos etapuose – prieš išvykstant, migracijoje ir sugrįžus – ir kaip tai veikia jų socialinius ryšius.

Iš informantų pasakojimų apie akimirką dar **prieš jiems išvykstant**, aiškėja pirmosios, įsivaizduotinos *savo* ir *svetimo* priešpriešos. Tai, kas labiau *sava*, įvardijama kaip Europa, vakarietiškas, o Indonezija matoma kaip didžiulis homogeninis darinys, kurį informantai sieja su nuotykiiais, „nepažįstamu, tolimu, laukiniu kraštu“, „papuasų gentimis“, „nevakarietiška kultūra“. Tai atliepia E. Saido išryškintus orientalistinio požiūrio aspektus. Informantai, kurie vyko į labiau musulmonų apgyventas provincijas, kaip vieną iš galimai skiriančių veiksnių įžvelgė islamo religiją. Etape prieš išvykstant informantai ieškojo kitų Indonezijoje studijavusių lietuvių ar vietinių asmenų, taip iš anksto bandydami jiems nepažiną aplinką paversti *sava*.

Migracijoje dvi pagrindinės *savo-svetimo* skirtys **vakariečiai-indoneziečiai** ir **krikščionys-musulmonai**, kurias galima įžvelgti informantų istorijose prieš jiems išvykstant, tik dar labiau išryškėja, tačiau kartu interviu analizė parodo, kad skirčių ribos yra slankios. Pavyzdžiui, didžioji informantų dalis teigia, kad Indonezijoje daugiausia bendravo su vakariečiais, tačiau aiškėja, kad į šią kategoriją pateko ir indoneziečiai, kurie kalba angliškai, yra išsilavinę, panašios kaip ir informantai socialinės klasės, taip pat tie, kurie pasižymi individualistinėmis savybėmis, yra sekuliarūs, pažįsta Vakarų populiariąją kultūrą ir yra jos paveikti. Vadinasi, socialinius ryšius lietuviai mezgė su tais Indonezijos gyventojais ir užsieniečiais, kurie atitiko jų vakarietiško sampratą. *Svetimumo* kategorija šioje skirtyje labiausiai išryškėja per indoneziečių kalbą – nemokėdami kalbos informantai jautėsi nepritapę ir tai darė įtaką

jų socialiniams ryšiams su vietos žmonėmis. Tik nedidelė dalis informantų, apibūdindami indoneziečius, juos skiria pagal etninę kilmę – dajakai, baliečiai, Javos žmonės. Iš pastarųjų dviejų kaip *savesni* (dėl jų santykio su gamta ir būdo) matomi baliečiai. Lietuviai Indonezijos gyventojams priskiria kolektyviškumo bruožą, kurio nevertino ir šalinosi būdami migracijoje, tačiau kai kurie informantai grįžę į Lietuvą to pasigenda, todėl ieško įvairių saistymosi su bendruomenėmis formų.

Ryškiausia *savo-svetimo* skirtis ryškėja kategorijoje krikščionys–musulmonai. Informantai, kaip esminį ir mezgamiems socialiniams ryšiams turėjusį kriterijų, įvardina religiją. Įdomu pastebėti, kad būnant Indonezijoje didžioji dalis informantų musulmonus mato kaip *svetimus*, užmezga su jais tik dalykinius, bet ne glaužius kaip su pasaulietinių ir atvirų pažiūrų vietos žmonėmis ar kitais užsieniečiais, ryšius. Visgi, kad ši riba nėra fiksuota, rodo tai, jog grįžus į Lietuvą, vienos informantės žodžiais, jaučiamas noras „atstovauti“ islamo religiją arba, kito informanto žodžiais, nebesinori skirstyti žmonių pagal religiją. Galima manyti, kad hinduizmo religijos atstovai informantų laikomi *savi* ar *savesni*, nes nei vienas iš informantų neįvardijo hinduizmo kaip priešpriešos socialiniams ryšiams megti.

Analizuojant socialinių ryšių dinamiką galima teigti, jog tie lietuviai, kurie užmezgė draugystes su jų vakarietiško sampratą atitinkančiais asmenimis jas dar bando palaikyti ir **sugrįžę**. Bene pagrindinis instrumentas, padedantis palaikyti ryšius su indoneziečiais, – anglų kalba. Kaip didžiausi iššūkiai ryšiams išlaikyti įvardijama laiko stoka, laiko juostų skirtumas ir didelis fizinis atstumas. Vienas ypatingas socialinių ryšių požymis, kalbant apie lietuvius, studijavusius Indonezijoje, yra tas, kad jiems būdingos translokalių draugystės: informantai su kitais lietuviais studentais susipažino Indonezijoje, o po studijų baigimo šias draugystes „perkėlė“ į Lietuvą. Tyrimo metu pavyko išsiaiškinti, kad translokalių draugysčių grupių Lietuvoje yra mažiausiai dvi ir jas sudaro nuo 5 iki 10 asmenų. Pastebėtina tendencija, kad tie studentai, kurie studijavo indoneziečių kalbą ir pabaigė studijuoto kurso programą, grįžę į Lietuvą ieško būdų, kaip toliau saistytis su Indonezijos kultūra ir žmonėmis. Čia svarbų vaidmenį vaidina Indonezijos Respublikos ambasada Danijoje, kuri vykdo įvairias veiklas Lietuvoje ir tokiu būdu lietuvius studentus skatina palaikyti saistymąsi su Indonezija. Tai patvirtina teorinėje dalyje tvirtintą teiginį, kad prie tapatybės konstravimo prisideda ir valstybė.

Šis tyrimas aktualus, nes nagrinėja retą temą Lietuvos akademiname lauke – Lietuvos studentų trumpalaikį mobilumą iš Šiaurės į Pietus (*Global South*) ir kaip tai veikia jų tapatybę bei socialinius ryšius. Ateityje tyrimą galima būti plėsti detaliau aiškinantis, kaip prie tapatybės konstravimo prisideda Indonezijos valstybė ir jos institutai; tirti studentų, ypač besimokiusių indoneziečių kalbos, vadovėlius ir analizuoti, kaip ir koks Indonezijos paveikslas juose yra konstruojamas, kaip jį reflektuoja kultūrinių programų dalyviai. Informantų istorijos taip pat rodo, kad temą galima nagrinėti ir iš tapatybių krizės perspektyvos.

Bibliografinių nuorodų sąrašas

Abu-Saad, Ismael 2006. State-Controlled Education and Identity Formation Among the Palestinian Arab Minority in Israel [interaktyvus]. Prigeiga: https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0002764205284720?casa_token=jBIsO NJCShIAAAAA:4g5OiA_Mv4Ve0ppqrK7ncAxIMJGF8G6nn3oak-TiowU7uhAUZZORBNy2cs460ZMjMUFm_j-p_4 [žiūrėta 2022 05 15].

AEPKT 2020. „Atitikties mokslinių tyrmų etikai vertinimo gairės“, V-60 [interaktyvus]. Prieiga: <https://etikostarnyba.lt/wp-content/uploads/2021/05/V-60-D%C4%97l-Atitikties-mokslini%C5%B3-tyrim%C5%B3-etikai-vertinimo-gairi%C5%B3-tvirtinimo-su-pakeitimais.pdf> [žiūrėta 2022 05 10].

Agrawal, Tushar 2015. *Short Term Migrants in India: Characteristics, Wages and Work Transition* [interaktyvus]. Prieiga: <http://www.igidr.ac.in/pdf/publication/WP-2015-07.pdf> [žiūrėta 2022 05 06].

Ananta, Aris, Evi Nurvidya Arifin, M. Sairi Hasbullah, Nur Budi Handayani, Agus Pramono 2015. *Demography of Indonesia's Ethnicity*. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.

Bagnoli, Anna 2009. „On an introspective journey: identities and travel in young people's lives“ iš *European Societies* 11:3, 325–345.

Barth, Fredrik 1969. *Ethnic groups and boundaries: The Social Organization of Culture Difference*. Boston: Little, Brown and Company.

Benwell, Bethan, Elizabeth Stokoe 2022. *Discourse and identity*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Bhurga, Dinesh 2004. „Migration, distress and cultural identity“ iš *British Medical Bulletin*, 69: 1, 129–141 [interaktyvus]. Prieiga: <https://academic.oup.com/bmb/article/69/1/129/523340> [žiūrėta 2022 05 05].

Bruner, Jerome. 2001. „Self-making and world-making“ iš *Narrative and Identity: Studies in Autobiography, Self and Culture*, eds. Jens Brockmeier, Donald Carbaugh. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 25–37.

Castles, Stephen, Hein de Hass, Mark J. Miller 2014. *The age of migration*. United Kingdom: Palgrave Macmillan.

Coulmas, Florian 2019. *Identity. A very short introduction*. United Kingdom: Oxford University Press.

Čiubrinskas, Vytis, et al. (eds) 2014. *Transnacionalizmas ir nacionalino identiteto fragmentacija*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.

Darmasiswa Indonesian scholarship. *About us* [interaktyvus]. Prieiga: <https://darmasiswa.kemdikbud.go.id/about-us-2/> [žiūrėta 2022 05 02].

Desjardins, Richard 2015. „The Precarious Role of Education in Identity and Value Formation Processes: the shift from state to market forces“ iš *European Journal of Education*, 50:2, 134–146.

Dolby, Nadine 2004. „Encountering an American self: study abroad and national identity“ iš *Comparative Education Review* 48:2, 150–173.

Donskis, Leonidas 2010. *Individualybės ir bendrystės galios: rinktinė jaunajam skaitytojui*. Vilnius: Versus aureus.

Easthope, Hazel 2009. „Fixed Identities in a Mobile World? The Relationship Between Mobility, Place, and Identity“ iš *Identities: Global Studies in Culture and Power*, 16:61–82.

Edwards, John 2009. *Language and Identity*. United Kingdom: Cambridge University Press.

Embassy of the Republic of Indonesia in Seoul, Republic of Korea. 2020 *Indonesian arts and culture scholarship program* [interaktyvus]. Prieiga: <https://kemlu.go.id/seoul/en/news/4052/2020-indonesian-arts-and-culture-scholarship-program> [žiūrėta 2022 05 02].

Erikson, Erik 1975. *Life History and the Historical Moment*. New York: Norton and Company.

Fearon, James 1999. *What is identity (as we now use the word)?* [interaktyvus]. Prieiga: <https://web.stanford.edu/group/fearon-research/cgi-bin/wordpress/wp-content/uploads/2013/10/What-is-Identity-as-we-now-use-the-word-.pdf> [žiūrėta 2022 04 25].

Fulcher, James, John Scott 2007. *Sociology*. Oxford: Oxford University Press.

- Giddens, Anthony 2005. *Sociologija*. Kaunas: Poligrafija ir informantika.
- Haralambos, Michael, Martin Holborn 2008. *Sociology: Themes and Perspective*. United Kingdom: Harper Collins.
- Hedberg, Charlotta, Kaisa Kepsu 2008. *Identity in motion: The process of Finland-Swedish migration to Sweden* [interaktyvus]. Prieiga: <<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14608940701819850>> [žiūrėta 2022 04 25].
- IOM 2019. Glossary of migration, No. 34, Geneva: International Organization of Migration [interaktyvus]. Prieiga: https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_34_glossary.pdf [žiūrėta 2022 05 01].
- Jenkins, Richard 2008. *Social identity*, 3rd ed. New York: Routledge.
- La Barabera, MariaCaterina (ed.) 2015. *Identity and Migration in Europe: Multidisciplinary Perspectives*. London: Springer Cham.
- Lawler, Steph 2014. *Identity: Sociological Perspective*. United Kingdom: Polity Press.
- Leech, Beth L. 2002. „Asking Questions: Techniques for Semistructured Interviews“ iš *Political Science and Politics*, 35: 4, 665–668 [interaktyvus]. Prieiga: https://sswm.info/sites/default/files/reference_attachments/LEECH%202002%20Asking%20Questions%20Techniques%20for%20Semistructured.pdf [žiūrėta 2022 05 01].
- Lietuvos sociologų draugija 2014. *Etikos kodeksas* [interaktyvus]. Prieiga: <http://sociology.lt/lt/etikos-kodeksas/> [žiūrėta 2022 05 01].
- Kripienė, Ieva 2013. „Šiuolaikiniai imigrantai iš Lietuvos transnacionalinėje erdvėje: Niujorko atvejis“ iš *Lietuvos etnologija*, red. Vytis Čiubrinskis, Auksuolė Čepaitienė, Jonathan Friedman, Orvar Lofgren, Jonas Mardosa, Žilvytis Šaknys. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas.
- MacGregor, Karen 2014. *The shifting sands of international student mobility* [interaktyvus]. Prieiga: <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20140912112348627> [žiūrėta 2022 05 04].

Martin, Judith, Thomas Nakayama 2021. *Intercultural Communication in Contexts*, 8th Edition. New York: McGraw Hill.

Mason, Jennifer 2004. „Personal narratives, relational selves: Residential histories in the living and telling“ iš *The Sociological Review* 52, 2: 162–179.

Massey, Doreen 1994. *Space, place, and gender*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

McQueeney, Krista 2006. „Multiple identities. Race, class, and gender in lesbian and gay affirming Protestant congregations“ iš *Handbook of the New Sexuality Studies*, ed. Steven Seidman, Nancy Fischer, Chet Meeks, London: Routledge.

Nordholt, Henk Schulte 1997. *Outward Appearances: Dressing state and society in Indonesia*. Leiden: KITLV Press.

Oyserman, Daphna, Kristen Elmore, George Smith 2012. „Self, Self-Concept, and Identity“ iš *Handbook of self and identity*, 4th ed., ed. Mark R. Leary, June Price Tangney, USA: The Guilford Press, 69–104.

Prazeres, Laura. „International and Intra-national Student Mobility: Trends, Motivations and Identity“ iš *Geography Compass* 7/11(2013): 804–820 [interaktyvus]. Prieiga: <https://compass.onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/gec3.12080> [žiūrėta 2022 05 02].

Račiūnaitė-Vyčinienė, Daiva 2014. „Individuali tautinės savimonės raiška Lietuvos paribio bendruomenėje: sava/kita“ iš *Savas ir kitas šiuolaikiniai požiūriai*, sud. Vida Savoniakaitė, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 209–238.

Reyes, Adelaida 2014. „Identity construction in the context of migration“ iš *Il Saggiatore musicale* 21, 1: 105–121.

Rizvi, Fazal 2001. „International education and the production of global imagination“ iš *Globalization and education: critical perspectives*, Torres, C. A. and Morrow, R. A. (eds), New York: Routledge, 205–225.

Rizvi, Fazal 2005. *International Education and the Production of Cosmopolitan Identities* [interaktyvus]. Prieiga: <https://www.ideals.illinois.edu/handle/2142/3516> [žiūrėta 2022 05 03].

Rothe, Eugenio, Andres Pumariega 2020. *Immigration, Cultural Identity and Mental Health*. New York: Oxford University Press.

Russell Bernard, Harvey 2006. *Research Methods in Anthropology*. Lanham: Altamira Press.

Sacks, Jonathan 2021. *Moralė. Bendrasis gėris permainų laikais*. Vilnius: Tyto alba.

Sarup, Madan 1996. *Identity, Culture and the Postmodern World*. United Kingdom: Edinburgh University Press.

Schwartz, Seth J., Koen Luyckx, Vivian L. Vignoles (ed.) 2010. *Handbook of Identity Theory and Research*. New York: Springer.

Šimanskienė, Ligita, Jurgita Paužuolienė 2013. Lietuvių identiteto kaita vykstant emigracijai [interaktyvus]. Prieiga: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/14912/%C5%A0imanskien%C4%97.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [žiūrėta 2022 04 30].

UNESCO 2022. *Moving minds: Opportunities and challenges for virtual student mobility (VSM) in a post-pandemic world* [interaktyvus]. Prieiga: https://www.iesalc.unesco.org/wp-content/uploads/2022/03/IESALC_220315_RE_VSM_EN.pdf [žiūrėta 2022 05 04].

Vaičiulytė-Semėnienė, Loreta 2018. *Žmogaus tapatybės konceptas pagal tapatus, -i r jo vedinius dabartinės lietuvių kalbos publicistikoje* [interaktyvus]. Prieiga: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2018~1567152981006/J.04~2018~1567152981006.pdf> [žiūrėta 2022 04 30].

Vargas-Silva, Carlos 2018. „Short-Term Migration in the UK: A Discussion of the Issues and Existing Data“ iš *Migration Observatory briefing*, UK: COMPAS, University of Oxford [interaktyvus]. Prieiga: <https://migrationobservatory.ox.ac.uk/wp-content/uploads/2016/04/Briefing-Short-Term-Migration-in-the-UK.pdf> [žiūrėta 2022 05 06].

Westcott, Harriet 2016. *Friendship after migration: The experiences of skilled migrants to Australia* [interaktyvus]. Prieiga: <https://ses.library.usyd.edu.au/handle/2123/14420?show=full> [žiūrėta 2022 04 30].

Woodward, Kath 2004. *Questioning identity: gender, class, ethnicity*, 2nd ed., London: Routledge.

Zahrasari L. Dewi, Magdalena S. Halim, Jan Derksen 2018. „Emotional intelligence competences of three different ethnic groups in Indonesia“ iš *Asian Ethnicity*, 19:1, 36–58.

Summary

We vs. Others in the Context of Short-Term Migration: An Analysis of Retrospective Narratives on Boundary Construction by Lithuanian Students in Indonesia

The number of mobile students in the world is increasing, but short-term student mobility and its impact on identity remain a rare research topic not only in Lithuania but also abroad. This paper analyses how Lithuanians construct their identity in the context of short-term migration while studying cultural programs in Indonesia, and how this affects their friendships, relationships, and social ties in general. The study was conducted using qualitative methodology.

Retrospective narratives of nine Lithuanians revealed how the *We vs. Others* boundaries are constructed during different stages of short-term migration — before migration, while abroad, and upon return — and how these boundaries interact with the participants' social relations.

Conclusions reveal that before leaving Lithuania, Lithuanian students had an orientalist approach towards Indonesia: it is seen as a wild country, an exotic place, that is full of adventures. Some of the informants emphasize one of the dominant religions in Indonesia – Islam – as a possible boundary between *We* and *Others*.

During the migration period, the Indonesian language (*Bahasa Indonesia*), collectivism, and Islam are cited as the most significant criteria for *otherness*, which have influenced the social ties of the Lithuanian students. The main criteria of *we-ness* are English language, education, same social class, individualistic approach, secularity, and the influence of Western popular culture. Therefore, it is apparent that Lithuanians established social ties with those Indonesians who matched their idea of what is 'Westernness'.

After returning from migration, Lithuanians keep in touch with those Indonesians who met the criteria of *we-ness*. A special feature of social relations in the case of Lithuanians who have studied in Indonesia is their trans-local friendships. During the research, it was discovered that at least two groups of trans-local friendships exist, consisting of 5 to 10 people.